

Životné dráhy mladých ľudí po odchode z reedukačných centier – uplatnenie sa v živote a stratégie zvládania ťažkých životných situácií

výskumná správa

Ivan Lukšík

1. Teoretické východiská.....	4
1.1. Životné dráhy mladých ľudí po odchode z reedukačných centier	4
1.2. Ťažké životné situácie a ich zvládanie.....	5
1.2.1. Vymedzenie, podoby a druhy ťažkých životných situácií	5
1.2.2. Zvládanie ťažkých životných situácií.....	6
1.2.2.1. Reziliencia	6
1.2.2.2. Coping	8
1.3. Problém prípravy a dobrej praxe prípravy na odchod z výchovných zariadení	9
2. Ciele, výskumné otázky, objekt a predmet výskumu.....	10
2.1. Ciele	10
2.2. Výskumné otázky	10
2.3. Objekt výskumu a výskumná vzorka.....	11
2.4. Predmet výskumu	11
2.5. Výskumný postup	11
2.6. Výskumná vzorka	12
2.7. Použité metódy	12
3. Výsledky.....	13
3.1. Prostredie reedukačného centra	13
3.1.1. Budova.....	13
3.1.2. Usporiadanie priestorov.....	13
3.1.3. Interiér	14
3.1.4. Súkromný priestor	14
3.1.5. Regulácia pohybu	14
3.1.6. Režim, pravidlá a rituály	15
3.1.6.1. Časový režim	15
3.1.6.2. Pravidlá, odmeny a tresty	16
3.1.6.3. Samotka	17
3.1.6.4. Vnútorň poriadok	17

3.1.6.5.	Hmotné veci a financie.....	17
3.1.6.6.	Práca.....	18
3.1.6.7.	Vnútoraná komunikácia.....	18
3.1.6.8.	Komunikácia s vonkajškom.....	19
3.1.6.9.	Komunikácia so špecialistami.....	20
3.1.6.10.	Oblečenie.....	20
3.1.6.11.	Hodnotenie a subjektívne vnímanie chovankami.....	20
3.1.6.12.	O čom môžu chovanky rozhodovať.....	21
3.1.6.13.	Ťažké životné situácie v RC a vyrovnávanie sa s nimi.....	21
3.2.	Príprava na prechod a prechod zo zariadenia do bežného života z pohľadu súčasných chovaniiek a personálu RC.....	22
3.2.1.	Pozitívne stránky – čo získali.....	22
3.2.2.	Negatívne stránky.....	23
3.2.3.	Návykové látky.....	23
3.2.4.	Bezprostredná príprava na odchod.....	24
3.2.5.	Plány, predstavy o budúcnosti.....	24
3.2.6.	Ktorá uspeje?.....	24
3.3.	Porovnanie mladých ľudí žijúcich v reedukačnom centre a tých, ktorí/é opustili reedukačné centrum.....	25
3.4.	Príprava na prechod a prechod zo zariadenia do bežného života z pohľadu bývalých chovaniiek.....	25
3.4.1.	Aká bola príprava.....	25
3.4.2.	Čo chýbalo v príprave.....	26
3.4.3.	Pozitívne spomienky.....	28
3.4.4.	Negatívne spomienky.....	30
3.4.5.	Návrhy na zmeny.....	31
3.5.	Životné dráhy dievčat, mladých žien po opustení reedukačného zariadenia ich ťažké životné situácie a ich zvládanie.....	32
	<i>Životná dráha KK: S dieťaťom, priateľom, bez práce a rodinnej opory.....</i>	<i>33</i>
	Ťažké životné situácie a ich ne/zvládanie:.....	33
	Spomienky na RC.....	34
	Príprava na odchod a prechod do bežného života.....	34
	<i>Životná dráha UU: S deťmi.....</i>	<i>35</i>
	Ťažké životné situácia a ich ne/zvládanie.....	35

Spomienky na RC	36
Príprava na odchod a prechod do bežného života	36
<i>Životná dráha II: Problémové detstvo, drogy, tehotenstvo, teraz vydatá, čaká druhé dieťa</i>	36
Ťažké životné situácia a ich ne/zvládanie	36
Príprava na odchod a prechod do bežného života	37
<i>Životná dráha NN: Drogy, násilie, nevydarené partnerstvá a dokončovanie školy</i>	37
Ťažké životné situácia a ich ne/zvládanie	38
Spomienky na RC	39
<i>Životná dráha MM: Život s problémovým otcom, potom zariadenia, drogy a teraz život s priateľom</i>	39
Ťažké životné situácie a ich ne/zvládanie:	39
Spomienky na RC	40
Príprava na odchod a prechod do bežného života	40
3.6. Závěry a odporúčania	41
Použitá literatúra:	43

Použitý zoznam skratiek:

RC: reedukačné centrum

Ch: chovanka

V: vychovávateľka

U: učiteľka

Poz.: pozorovanie v RC

Mená dievčat, ktoré odišli z RC sú anonymizované: majú skratky napr. OO, FF a pod.

1. Teoretické východiská

1.1. Životné dráhy mladých ľudí po odchode z reedukačných centier

Život mladých ľudí sa vyznačuje špecifickými charakteristikami. Vytvára sa najmä pod vplyvom kontextu dlhodobého inštitucionalizovaného vzdelávania. Tým, že sa predĺžili prechody mladých ľudí do sveta práce, ich životopisy sa individualizovali (Roberts, 1995) a tiež sa predĺžilo obdobie, v ktorom väčšinu času trávia so svojimi rovesníkmi v škole a mimo nej. Podľa Giddensa (Džambazovič, 1998) štandardná životná dráha mladého človeka má v súčasnosti podobu biografie konštruovanej nekonečnou sériou osobných volieb. Heslom sa stáva, podľa Stafsenga (1995), život ako projekt, biografica sa už nepíše emocionálne, ale skôr kognitívne a kultúrne. Na rozmanitosť životných dráh poukazuje napríklad aj konštruovania sexuálnych biografí u mladých slovenských mužov a žien (Švihelová, 2004).

Výrazne odlišná je situácia mladých ľudí, ktorí časť svojho života strávili v podmienkach a prostredí reedukačných zariadení. Podľa štúdie uskutočnenej organizáciou Eurochild je v 30 európskych štátoch zhruba milión detí a mladých ľudí umiestnených do rôznych typov ústavov náhradnej rodinnej starostlivosti (čo činí 1% tejto populácie). Obmedzovaná sloboda, prísny režim, život s rovesníkmi poznamenanými delikvenciou, problémovým správaním a pod. vytvárajú veľmi špecifickú štartovaciu platformu do ďalšieho života. Ich sociálne väzby s pôvodným prostredím sú zväčša narušené, ich socio-ekonomická situácia je nevyhovujúca. Výsledky výskumu ukazujú, že deti, ktoré zažili inštitucionálnu starostlivosť sú neskôr ohrozené rôznymi psychosociálnymi problémami ako bezdomovectvo, delikvencia, nezamestnanosť, zdravotné ťažkosti a rodičovstvo v mladom veku. Monitorovanie životných udalostí detí po opustení zariadenia ukázalo alarmujúce výsledky – viac ako polovica z nich spáchala priestupky a mnohí i opakovane a závažne porušili zákon (Eurochild, 2010). Aj ďalšie zahraničné štúdie (Wiesner, Kim, Capaldi, 2010) ako aj pozorovaná slovenská prax potvrdzujú existenciu týchto rizík u mladých ľudí, ktorí prežili časť svojho života v takýchto, alebo podobných inštitucionálnych podmienkach.

Odborníci identifikovali, že problémom reedukačných zariadení po roku 1989 je nedostatočné reflektovanie zmien na trhu práce, príprava mladých ľudí v profesiách s minimálnou možnosťou pracovného uplatnenia sa v nich, aj keď podľa súčasnej platnej legislatívy by mali reedukačné centrá poskytovať deťom a mladým ľuďom do veku 18 rokov výchovu, vzdelávanie a prípravu na povolanie a opätovné začlenenie do pôvodného sociálneho prostredia (Škoviera, Pukančík, 2012). V niektorých reedukačných zariadeniach sa realizovali programy prípravy na život v „civilnom“ živote (projekt Prevencie AD, projekt Perspektíva 3000 a pod.). V týchto programoch sa pracuje s prevenciou predpokladaných rizík, avšak na Slovensku neexistuje dobrá poznatková báza o živote týchto mladých ľudí v „civilnom“ živote, ktorá by posúžila ako spätná väzba pre lepšie nasmerovanie vzdelávacích programov a pre lepšie vzdelávanie pracovníkov a pracovníčok týchto zariadení. Predpokladáme, že životné dráhy mnohých z týchto mladých ľudí prechádzajú viacerými ťažkými životnými situáciami. Otázne je ako ich zvládajú a ako sa uplatňujú v pracovnom a sociálnom živote.

1.2. Ťažké životné situácie a ich zvládanie

Sociálne svety mladých ľudí sa stávajú čoraz viac autonómne a vstupy dospelých do nich sú len čiastkové a sporadické. Ťažké životné situácie u detí sa sledujú a riešia vtedy, až keď sú dostatočne viditeľné. Ich etiológia a sociálne súvislosti nám často krát unikajú. Pozornosť sa sústreďuje na ťažké životné situácie, ktoré vznikli v súvislosti so zdravotnými a vážnymi psychickými problémami (napr. Putman, 2009, Guralnick a kol, 2008).

1.2.1. Vymedzenie, podoby a druhy ťažkých životných situácií

Vývinoví psychológovia uprednostňujú pojem životné udalosti preto, aby sa vyhli negatívnemu a do istej miery fatalistickému konotátu pojmu kríza. Tento pojem je podľa ich názoru neutrálny a je vhodný na označenie negatívnych „kríz“, akými sú rozvod, strata zamestnania, ako aj pozitívnych „kríz“, akými sú sobáš, úspech v kariére a pod. (Lovaš, Výrost, 1997). Otázkam subjektívneho prežívania vážnych životných problémov sa postupne začala venovať pozornosť aj v sociálnej psychológii. V oblasti sociálnej psychológie sa ukazovalo ako vhodnejšie uprednostniť pojem „situácie“ pred pojmom „udalosti“, ktorý podľa názoru Výrosta a kol. (1997), nepoukazuje na dôležitý aspekt interakcií jedinca so sociálnym prostredím. Výrost a Lovaš (1997) používajú pojem náročné životné situácie. Podľa nich predstavujú tú časť množiny životných situácií (definovaných prítomnosťou a špecifickými vzájomnými vzťahmi sociálnych objektov, t.j. iných osôb, skupín, či sociálnych inštitúcií), ktoré sú vnímané ako problémové, krízové, kladúce na osobitné nároky pri ich prekonávaní z hľadiska jednotlivca.

Podľa Křivohlavého (1994) ťažké životné situácie majú rôznu podobu. Niekedy prichádzajú v podobe náhleho úmrtia blízkeho človeka, inokedy v podobe sklamaní – z rozvodu, pri rozchode s blízkymi priateľmi a pod. Niekedy majú formu zásahu tzv. vyššej moci – napríklad pri autohavárii, pri úraze, chorobe, nútenej zmene zamestnania, bydliska a pod. Inokedy sa dlhodobo, nenápadne vtierajú do nášho života. Často bývajú osobné, napr. pri zážitkoch typu „na to nestačím“ alebo „to v danom čase nezvládnem“. Často sú spojené s pocitmi ohrozenia a menejcennosti (Křivohlavý, 1994).

Podľa Čápa a Dytrycha (1967, s. 16) náročné životné situácie sú také situácie, kedy „dosiahnutie cieľa, splnenie úlohy, uspokojenie potreby nie je uskutočniteľné bežnými spôsobmi a vyžaduje si prekonanie určitých ťažkostí, prekážok, komplikujúcich okolností.“

Čáp a Dytrych (1967) tvrdia, že rozdiely medzi jednotlivými situáciami sú relatívne. Tá istá situácia môže byť pre jedného človeka len jednoduchou náročnou situáciou a pre iného už konfliktogénnou, frustrujúcou, stresovou, alebo až patogénnou a preto navrhujú medzi nimi rozlišovať.

Hošek (1997) rozdeľuje typy náročných životných situácií, ktoré jedinec prežíva ako záťaž (stres) nasledovne:

1. Neprimerané úlohy: požiadavky situácie prevyšujú telesné a duševné sily človeka. Ten môže úlohu ignorovať, prípadne odsúvať, rezignovať a v prípade, keď je úloha neodkladná, tak sa púšťa do riešenia. Najčastejší výsledok je postupné vyčerpanie jedinca (t.j. vyčerpanie energetických zdrojov). Závisí to však aj na motivácii a na povahe činnosti.
2. Problémové situácie: vznikajú v prípade, keď je človek vybavený schopnosťami pre riešenie len čiastočne. Zvyčajne ide o novú situáciu, keď treba nájsť nové riešenie. Najkritickejšími okamihmi je výber hypotézy a reakcie na jej nesprávnosť, ktoré sú sprevádzané negatívnymi emóciami a vnútorným konfliktom. Ešte viditeľnejšie je to v situáciách s časovým obmedzením, kde u väčšiny ľudí klesá aj intelektuálny výkon.
3. Konflikty: sú to náročné životné situácie, ktorých podstatou je spor. Konflikty môžeme rozdeliť na intrapersonálne, interpersonálne, vnútroskupinové a medziskupinové. Podľa psychologickéj charakteristiky stretávajúcich sa tendencií ich rozdeľujeme na konflikty predstáv, konflikty názorov, konflikty postojov a konflikty záujmov.
4. Frustrácia: je to situácia zmaru, keď má jedinec zablokovaný prístup k žiaducemu cieľu. Dôsledkom frustrácie je samovrava, prejavy psychického napätia, stereotypné pohyby, atď. Psychická odolnosť takejto situácie je tzv. frustračná tolerancia, tj. kapacita vzdorovať frustračným podnetom bez neprimeraných reakcií.
5. Deprivácia: je ochudobnenie človeka o podnetovú sféru, ktorá súvisí s uspokojením nejakej jeho potreby.

1.2.2. Zvládanie ťažkých životných situácií

Lazarus v roku 1966 vymedzil zvládanie, ako „proces riadenia vonkajších a vnútorných faktorov, ktoré sú človekom v strese hodnotené ako ohrozujúce jeho zdroje.“ (Křivohlavý, J., 2001, s.69). Proces zvládania je podľa V. Junkovej (2001) úsilie orientované jednak na vonkajšiu činnosť, ako aj na intrapsychické zvládanie (minimalizovanie) vonkajších a vnútorných nárokov a konfliktov, ktoré prekračujú osobné zdroje, na zníženie úzkosti a iných distresových stavov a tiež na aktivity, ktoré ľudia robia, aby zmiernili dopad svojich životných problémov. J.Výrost, I. Slaměník (2001) uvádzajú rôzne spôsoby a možnosti zvládania stresových situácií. K najčastejším sa vyskytujúcim a pomerne dobre opísaným patria stratégie zamerané na problém, na emócie a na únik.

1.2.2.1. Reziliencia

Jedným zo spôsobov zvládania je reziliencia. Šolcová (2009, s. 10) uvádza, že reziliencia detí bola spočiatku považovaná za „osobnostný rys, ktorý svojho nositeľa predisponoval k adaptívnemu vývoju a k odolávaniu nepriaznivým okolnostiam.“ Až neskôr sa autori zhodli a začali o reziliencii premýšľať ako o procese interakcie medzi človekom a prostredím. Medzi autorov, ktorí definovali rezilienciu detí ako osobnostnú črtu, rys, patria napr. Garnezy, Work a tiež Wagnild a Young, ktorí ju chápu ako osobnostnú črtu, ktorá

zmiernuje negatívny účinok stresu a podporuje adaptáciu. Novotný, Zimmerman a Fergus s týmto názorom nesúhlasia a poukazujú na rezilienciu ako na dynamický proces vzájomného pôsobenia medzi dieťaťom, rodinou a prostredím v priebehu času (Jacelon, 1997).

V súčasnej dobe neexistuje jednotná definícia reziliencie. Šolcová (2009, s. 11) uvádza, že jednotlivé definície sa líšia, zhodujú sa však v tom, že reziliencia je „schopnosť zvládnuť konfrontáciu s výrazne nepriaznivými okolnosťami.“ Podľa Ungara (2006) je reziliencia nielen individuálna schopnosť smerovať k zdrojom zdravia, rovnako je to aj schopnosť komunity a jej kultúry tieto zdroje zmysluplne poskytnúť. Okrem „sily“ osobnosti jednotlivca sú dôležité takmer rovnakou mierou aj faktory spoločenskej ekológie. Špecifikom skúmania Ungara je dôraz na poskytovanie kultúrne zmysluplných zdrojov, ktoré sú viazané na proces negotácie, na poskytovanie toho, čo má pre dieťa a mladistvého význam.

Mastenová (1990, citovaná podľa Matějčka a Dytrycha, 1998, s. 101) definuje rezilienciu „ako proces, schopnosť i výsledok úspešnej adaptácie človeka napriek nepriaznivým alebo ohrozujúcim podmienkam.“ Autorka ďalej definuje trojakú podobu reziliencie:

1. „dobrý vývojový výsledok v prípade vysoko rizikových detí,
2. zachovaná kompetencia u detí v stresových situáciách,
3. uzdravenie z psychickej traumy.“

Masten, Best a Garmezy (1990, citovaní podľa Komárika, 2010, s. 17) rozlišujú 3 typy reziliencie u detí. Prvý typ predstavuje tzv. „prekonávanie nepriazne“, vyznačujúce sa dosiahnutím dobrého výsledku napriek vysoko rizikovej situácii. Druhý typ hovorí o „trvalej kompetencii pod tlakom.“ Predstavuje úspešné správanie detí, ktoré žijú v nepriaznivom prostredí a tretí typ sa označuje ako „zotavenie z traumy“. Do tohto typu zaradujeme deti, ktoré práve úspešne prekonali stresujúcu udalosť. Slaninová (2009, s. 75) chápe rezilienciu ako „schopnosť jednotlivca, skupiny alebo komunity odolávať alebo zregenerovať sa z ťažkého stavu, prispôbiť sa meniacim podmienkam a prosperovať.“

Psychologický slovník Hartla a Hartlovej (2000, s. 507) obsahuje obširnejšiu charakteristiku reziliencie. Definuje ju ako „nezdolnosť, húževnatosť, súhrn činiteľov, ktoré pomáhajú človeku prežiť v nepriaznivých podmienkach, v strese, osamotení, v dysfunkčnej rodine, s bolestivou chorobou a i.; ako dospelých, tak aj deti je možné viesť k pozitívnym postojom a optimistickému prístupu k situácii a tým zmierniť jej dôsledky i vtedy, pokiaľ ich nejde odstrániť; k takým činiteľom patrí hlavne zdravé sebaopätie a sebaúcta, schopnosť sociálnej interakcie, kritické myslenie, schopnosť odolávať nátlaku.“

Novotný (2008, str. 324) definuje rezilienciu ako „koncept označujúci schopnosť jedinca vyvíjať sa normálnym spôsobom napriek prítomnosti výrazných nepriaznivých rizikových alebo negatívnych okolností.“ Autor sa tiež zamýšľa, nad vhodným českým označením pojmu reziliencia. Ako vhodný ekvivalent uvádza pojmy odolnosť a nezdolnosť. Keďže však tieto pojmy nie sú obsahovo ekvivalentné s rezilienciou, odporúča autor zostať u používaného pojmu reziliencia.

Hašto (2005) uvádza, že moderná psychológia a psychiatria chápu rezilienciu ako odolnosť, ktorá individu u umožňuje znášať zaťažujúce zážitky bez toho, aby došlo k vzniku duševnej poruchy, alebo dlhodobým duševným ťažkostiam.

1.2.2.2. Coping

Iným pohľadom na zvládanie ťažkých životných situácií je coping, ktorý je považovaný za stratégiu vedúcu k tolerancii, redukcii, minimalizácii alebo inej forme prekonávania jeho pôsobenia. Zúčastňuje sa na ňom snaha riešiť problém, a snaha o emocionálnu reguláciu (Košč – Kiczko et al., 1997). Autori sa zväčša zhodujú v tom, že vyčleňujú tri dimenzie copingu. Podľa Pearlina a Schoolera (1978) tieto tri druhy zvládacích stratégií možno vymedziť ako:

1. aktívne adaptovanie sa priamo na problém (ide o priamu zmenu problému - zásah do problémovej situácie),
2. menenie názorov človeka na vzniknutý problém (zmena nazerania na problém, alternatívne flexibilné riešenie na základe ďalších informácií),
3. reguláciu, zvládanie emocionálneho distresu navodeného problémom. „Stratégie copingu sa vzájomne nevyklučujú, môžu byť na daný problém aplikované simultánne alebo sekvenčne. Použitie jednej stratégie copingu môže znižovať účinnosť inej stratégie“ (Baumgartner, Bačová, 1995, s. 63).

R. S. Lazarus (1966) rozlišuje medzi štyrmi stratégiami zvládania. Sú nimi stratégia apatie (pocity beznádeje, bezmocnosti, depresie), stratégia vyhnutia sa pôsobeniu noxy/škodliviny (pocity obáv, beznádeje, strachu), stratégia napadnutia a útoku na noxu/škodlivinu (pocity nebezpečia), stratégia rôznych druhov činností (posilňovania vlastných zdrojov sily, zdokonaľovanie schopností boja s noxou).

J. H. Amirkhan (in Lovaš, Výrost, 1997, s. 61) zo svojich výskumov odvodil tri bazálne postupy, ktoré podľa neho zodpovedajú základným reakciám človeka na ohrozenie. Prvý predstavuje inštrumentálna stratégia, zameranie na problém, druhým je stratégia obracania sa na iných ľudí, hľadanie rady, pomoci, ľudského kontaktu. Napokon tretí postup spočíva v stratégii vyhýbania (v zmysle fyzickom i psychologickom), úniku, ústupu.

C. S. Carver a kol. (1989) ktorí rozlišujú v svojom dotazníku (COPE) 15 typov stratégií zvládania zoskupených do troch druhov copingu (problémovo orientované, orientované na emócie a maladaptívne stratégie). Zaradujeme sem aktívny coping, plánovanie, prekonávanie konkurujúcich aktivít, sebaovládanie, hľadanie inštrumentálnej sociálnej opory, hľadanie emočnej sociálnej opory, pozitívna reinterpretácia a rast, akceptácia, náboženstvo, zameranie na emócie a ich prejavenie, popieranie, behaviorálne vypnutie, mentálne vypnutie, užívanie alkoholu alebo drog a humor.

Medved'ová (2000) rozlišuje štyri kategórie zvládacieho správania: 1. správanie, ktoré pôsobí priamo na stresor alebo ho modifikuje, 2. správanie, ktoré uniká z dosahu

distresujúceho činiteľa alebo odvádza pozornosť iným stresom, 3. správanie, ktoré pôsobí sebaukludňujúco a 3. správanie, ktoré vyhľadáva asistenciu iných.

1.3. Problém prípravy a dobrej praxe prípravy na odchod z výchovných zariadení

Podľa štúdie Eurochild sú častými problémami inštitucionálnej starostlivosti v EU nedostatočné zapojenie detí a dospelých do rozhodovacieho procesu o starostlivosti a nedostatočné implementovanie noriem na ochranu práv detí v náhradnej rodinnej starostlivosti (Eurochild, 2010). Výsledky projektu „YIPPEE“ (Young people from Public Care background: pathways to education in Europe) realizovanom v Dánsku, Maďarsku, Španielsku, Švédsku a Veľkej Británii upozorňujú na nedostatky v systéme vzdelávania mladých ľudí opúšťajúcich výchovné inštitúcie. Jackson (2010) medzi ďalšími problémami inštitucionálnej starostlivosti uvádza: príprava mladých ľudí pre slabo platené a ťažko uplatniteľné profesie, nepravidelná školská dochádzka a medzery v učive, nízka úroveň očakávaní a aspirácie učiteľov a sociálnych pracovníkov od mladých ľudí a nízky pocit kontroly mladých ľudí nad vlastným životom.

Okrem uvedených problémov sú vo viacerých európskych krajinách známe aj dobré praxe inštitucionálnej starostlivosti. Ako príklad dobrej praxe môže slúžiť systém náhradnej rodinnej starostlivosti zavedený v Škótsku. Deti sú vynímané z rodinného prostredia v minimálnej možnej miere. Preferuje sa zriadenie dohľadu dieťaťa v jeho domácom prostredí v podobe supervízie sociálnym pracovníkom, umiestnenie do pestúnskej alebo príbuzenskej starostlivosti, čo umožňuje deťom vytvárať vzťahy rodinného typu a prosperovať z nich. Škótsko využíva aj národnú peer skupinu „Debate Project“, ktorá utvára deťom odchádzajúcim z inštitucionálnej starostlivosti príležitosť zdieľať získané skúsenosti a možnosť navrhnúť spôsoby zlepšenia starostlivosti. Navyše v krajine existuje veľa skupín na lokálnej úrovni a štát poskytuje pre deti pod dohľadom aj právny servis. Ďalším príkladom dobrej praxe posluží Slovinsko, ktoré má silnú a dobre diferencovanú sieť inštitúcií pre deti a mládež. Líšia sa svojimi cieľmi, dĺžkou pobytu a poskytovanou starostlivosťou v závislosti od potrieb detí, ktorým je starostlivosť poskytovaná (Eurochild, 2010).

Organizácia AiBi (Barbarotto, M., Zanuso, R. et al, 2010) realizovala výskum v Taliansku, Francúzsku, Rumunsku, Bulharsku a Lotyšsku s cieľom identifikovať efektívne nástroje na začlenenie mládeže vyrastajúcej bez rodiny do spoločnosti. Výsledky výskumu ukázali, že úspešná príprava dieťaťa na neskorší samostatný život závisí od takého typu starostlivosti, ktorý umožňuje vytváranie stabilných citových väzieb s malým počtom osôb, od podpory pôvodnej rodiny a rozvíjania väzieb medzi členmi rodiny. Ďalej tiež závisí od kvalitnej prípravy a motivácie pracovníkov zariadení, ktorí dokážu sprostredkovať poznatky a kompetencie potrebné pri styku so štátnymi orgánmi a kompetencie potrebné pri osobnom finančnom manažmente. Ako podstatné sa taktiež ukázalo vytváranie priestoru pre spoluzodpovednosť dieťaťa na smerovaní vlastného života, dlhodobá psychoterapeutická podpora detí, ale aj efektívny systém sprostredkujúci prácu a bývanie.

Kvalitatívna analýza životných príbehov detí, rodičov a pracovníkov v inštitúciách náhradnej výchovy 26 krajín EU, na ktorej spolupracovali FICE, IFCO and SOS Children's

Villages sa stala základom pre vytvorenie štandardov kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny. Hlavnými aspektmi, ktoré sa ukázali ako dobrá prax, sú primeraná a otvorená komunikácia, rýchla a správna individuálna intervencia orgánov sociálno-právnej ochrany v prospech dieťaťa, hladký prechod z jednej formy starostlivosti na druhú a zachovanie kontaktu s pôvodnou rodinou. Podpornými sú tiež vytváranie štruktúry, pravidiel, rituálov, vymedzovanie, rozpoznávanie a uznanie hraníc v každodennom živote a možnosť vytvárať stabilné emočné väzby. Pri odchode mladého dospelého z náhradnej starostlivosti zohráva významnú úlohu podpora v jeho vlastných rozhodnutiach a vytváraní si vlastného sociálneho života, jeho príprava na samostatný život a poradenstvo po ukončení náhradnej starostlivosti (SOS-Kinderdorf international 2007).

Novotný (2008) na základe výskumu reziliencie adolescentov v náhradnej starostlivosti v Českej republike odporúča ako dôležité pre ich život mimo inštitúcie podporu sebadôvery, pomoc pri prijatí a stotožnení sa s vlastnou etnickou príslušnosťou a aktívnu podporu zo strany inštitúcie pri opúšťaní náhradnej starostlivosti a začleňovaní sa týchto adolescentov do spoločnosti.

Vo výskume, ktorý sa zaoberal situáciou mladých ľudí po odchode z detských domovov na Slovensku, sa ako hlavné problémy ukázali bývanie a zamestnanie. Prvé zamestnanie mladým dospelým spravidla pomáhal nájsť detský domov v spolupráci s inými zainteresovanými inštitúciami, avšak bol pre nich problém si ho udržať. Výsledky výskumu potvrdili, že úroveň pripravenosti pre samostatný život je medzi mladými ľuďmi v ústavnej starostlivosti, v porovnaní s bežnou populáciou, nižšia (Filadelfiová et al., 2000).

2. Ciele, výskumné otázky, objekt a predmet výskumu

2.1. Ciele

Cieľom výskumu bolo zistiť, aké sú životné dráhy mladých ľudí po opustení reedukačných zariadení v horizonte 1 – 5 rokov a tiež zmapovať to, s akými ťažkými životnými situáciami sa stretávajú v priebehu začiatku svojej životnej kariéry, ako ich zvládajú, aké vlastné a vonkajšie zdroje a podporu pri tom využívajú. Výskumné zistenia majú prispieť k vytvoreniu efektívnych vzdelávacích programov, zlepšiť prípravu v reedukačných centrách, a tiež podnietiť zmeny vo vysokoškolskom vzdelávaní odborníkov, ktorí pracujú v reedukačných zariadeniach.

2.2. Výskumné otázky

Výskum mal odpovedať na nasledovné otázky:

1. Aké sú životné dráhy mladých ľudí po opustení reedukačných zariadení v horizonte 1 – 5 rokov?

2. Ako si v priebehu svojich životných dráh budujú svoju pracovnú a partnerskú kariéru?
3. Ktoré sú pre nich sociálne blízke osoby, ktoré im pomáhajú zvládať ťažké životné situácie?
4. Ako si vytvárajú obranné a zvládacie stratégie, v ktorých situáciách dochádza k rezignácii a neadaptívnym stratégiám?
5. Ktoré inštitúcie im pomáhajú zvládať ťažké životné situácie?
6. Aké sú ich vzdelávacie potreby, najmä v oblasti zručností potrebných pre život, uplatnenia na trhu práce a vytvorenia si rodiny?

2.3. Objekt výskumu a výskumná vzorka

Výskum sa zamerlal na mladých ľudí vo veku 19 – 24 rokov, ktorí strávili istý čas v niektorom z reedukačných zariadení na Slovensku¹. Celkovú výskumnú vzorku tvorilo 21 osôb (18 žien a 3 muži), s ktorými bol realizovaný intenzívny kvalitatívny výskum (popis výskumnej vzorky uvádzame nižšie).

2.4. Predmet výskumu

Predmetom výskumu boli životné dráhy mladých ľudí vo veku 19 – 24 rokov, ktorí strávili istý čas v niektorom z reedukačných zariadení na Slovensku. Špeciálna pozornosť bola zameraná na to, ako v priebehu svojich životných dráh zvládajú ťažké životné situácie, ako ich to posilňuje (reziliencia), resp. oslabuje (neadaptívne stratégie), ako im v tom ne/prispievajú ich nadobudnuté skúsenosti a zručnosti v reedukačných zariadeniach a ako sa uplatňujú, resp. aké problémy majú s uplatňovaním sa v pracovnom a sociálnom živote.

2.5. Výskumný postup

Vo výskume sme využili kvalitatívnu metodológiu a niektoré doplnujúce metódy. Základnou výskumnou metódou bolo pološtrukturované interview. Za účelom triangulácie výsledkov boli použité aj dve pomocné kvantifikovateľné metódy (TSV a škála reziliencie). Na porovnanie prežívania života v zariadení a mimo neho bola použitá metóda TSV a Škála reziliencie na vzorke 105 mladých ľudí v reedukačných centrách vo veku 13 – 19 rokov. Pre ďalšiu analýzu sme však použili len údaje z RC kde sú umiestnené dievčatá (n=53) a dievčatá a mladé ženy, ktoré v tomto zariadení pôsobili (n=7). Uskutočnili sme tiež pozorovanie a interview v reedukačnom centre, v ktorom mladé ženy z našej cieľovej skupiny strávili istý čas.

---

¹ Presné vymedzenie času stráveného v zariadení a po jeho opustení podľa pôvodného výskumného plánu nebolo možné dodržať kvôli ťažkostiam so získavaním respondentov.

Kvalitatívne údaje boli spracované tematickou obsahovou analýzou a čiastočne aj fenomenologickou analýzou. Kvantitatívne údaje boli spracované štandardnými matematicko – štatistickými postupmi.

2.6. Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorilo 18 mladých žien² vo veku 18 – 25 rokov, ktoré strávili istý čas v niektorom z reedukačných zariadení na Slovensku. Výskumná vzorka bola získavaná metódou snow ball a bola podľa možností prispôbovaná tomu, aby vznikol voľný kvótový výber, pričom kvótovými kritériami boli: lokalita, pohlavie a dĺžka času od odchodu z reedukačného centra. V reedukačnom centre, v ktorom mladé ženy z našej cieľovej skupiny strávili istý čas sme uskutočnili 3 interview s vychovávateľkami, 1 interview s učiteľkou a s riaditeľom a 4 interview s chovankami.

2.7. Použité metódy

Pološtruktúrované interview zamerané na zmapovanie životných dráh mladých ľudí. Zamerali sme sa na dôležité životné situácie a na obdobie po odchode z reedukačného zariadenia, na sociálne blízke osoby, potreby a ich uspokojovanie, ťažké životné situácie a ich zvládanie, uplatnenie sa v pracovnom a sociálnom živote.

TSV (test sémantického výberu): pomocná metóda použitá na zistenie sémantických a emocionálnych súvislostí dôležitých aspektov života, ktoré nemusia byť priamo formulované v interview.

Škála reziliencie (Wagnild, Young, 1993) bola použitá na identifikáciu stupňa individuálnej reziliencie: vyrovnanosti, vytrvalosti, sebadôvery/samostatnosti, zmysluplnosti a existenciálnej osamelosti.

---

² Do výskumu sme chceli zaradiť aj mužov, keďže však získavanie kontaktov na nich bolo veľmi náročné a napokon aj málo úspešné (získali sme len 3 mužov na interview) sústredili sme našu pozornosť na ženy, ktoré strávili istý čas v jednom reedukačnom centre, ktoré sme tiež podrobili analýze.

3. Výsledky

3.1. Prostredie reedukačného centra

3.1.1. Budova

Na základe pozorovania o budove RC konštatujeme:

- všetky potrebné budovy (internát, škola, telocvičňa, jedáleň) sú v rámci jedného areálu, dievčatá ani kvôli prechádzke a pobytu na čerstvom vzduchu nemusia opustiť areál (poz 13);
- budova zvnútra aj zvonka vyzerá **ako škola postavená za čias socializmu** (60-te, 70-te roky), zdá sa, že nemá za sebou radikálnejšiu renováciu (poz 1).

3.1.2. Usporiadanie priestorov

Priestory RC sú usporiadané nasledovne:

- Internát má tri poschodia – na prvom sú dievčatá zo zácvičku, na druhom prváčky z odborového ročníka, na treťom druháčky z odborového ročníka. **Tak ako sú dievčatá v škole v triede, tak sú spolu aj v skupine⁴** (v1⁵).
- RC má ešte ďalšie dve oddelenia – oddelenie matiek s deťmi a detské oddelenie. Tie sú umiestnené v meste, nie v areály centra. Dievčatá s deťmi majú vybavené individuálne vzdelávanie. Keď idú do školy, deti sú v mikrojasliach, kde sa o ne stará zdravotná sestra (v1).
- Na internáte (v ubytovacej časti) sú **izby s tromi posteľami**, väčšinou sú však dievčatá po dve. Sú tam **spoločné sprchy, WC**. Majú **spoločnú klubovňu s televízorom**, v nej prebieha aj výchovná a psychoterapeutická činnosť, v klubovni sa dievčatá aj učia. Každé dievča má v izbe posteľ s perinákom, jednu poličku, jednu skriňu. Na izbe **majú spoločný stôl a stoličku**. V prípade potreby dievčatá požiadajú vychovávateľku, ktorá im otvorí voľnú izbu, kde sa môžu učiť (v1).

---

³ Poz 1 = pozorovanie

⁴ Zvýraznené pozorovateľkou

⁵ V1 = z interview s vychovávateľkou

3.1.3. Interiér

Interiér RC má nasledujúce znaky:

- Vnútri vo vestibule sú vystavené *trofeje* zo súťaží, ktoré dievčatá vyhrali a nástenka s výzdobou ilustrujúca „život v RC“. Nachádza sa tam logo RC, pravidlá bodovania, školský poriadok, vestibul „víta“ **pravidlami, trofejami, a je tu aj odkaz na povinnosť a prácu.**
- Na chodbách internátu sú **kvety, sezónne nástenky** (jarné motívy, jesenné motívy) (poz 1);
- RC pozorovateľke najviac pripomínalo „prísnu internátnu školu“ (poz 1).

3.1.4. Súkromný priestor

Na základe výpovedí chovaniiek si vytvárame nasledovný obraz o ich súkromnom priestore:

- Keď chce ch mať svoje súkromie zavrie sa na izbe (ch3⁶);
- Ch má zútulnenú izbu tak, aby sa cítila ako doma, spríjemňuje, zútulňuje, vyzdobuje si ju. Na okne má ornamenty, má modlitby, „secret“ nástenku, kde je to, v čo verí, že dostane (ch2).
- Izby si ch môžu čiastočne upraviť podľa seba, avšak plagáty na stenu nesmú lepiť, iba pod poličkami, alebo si môžu spraviť nástenky. Nábytok premiestňovať nemôžu (ch2).

3.1.5. Regulácia pohybu

Regulácia pohybu v RC je nasledovná:

- Hlavná brána RC je otvorená, ale hlavné dvere, ktorými sa vstupuje do RC sa zamykajú a môžu vstúpiť len tí, ktorí majú kľúče, alebo tí, ktorých niekto vpustí dnu. Dievčatá nemajú kľúče od svojich izieb, majú ich vychovávateľky, tie ich odomykajú a zamykajú.
- Z časti školy do časti internátu môže dievčatá odvieť iba vychovávateľka. V škole, ani na internáte nie sú kamery (poz 1).

---

⁶ Ch1,2,3,4, = interview s chovankou

3.1.6. Režim, pravidlá a rituály

3.1.6.1. Časový režim

Časový režim v RC je nasledovný:

- Každý večer je v **RC komunita**, ktorá trvá cca 15 minút, prečíta sa tu denný program, sú pridané a odobraté body, povedia sa radosti a starosti. Každý deň majú dievčatá **pohyb na vonku** – hra, záhradka, rajóny, alebo prechádzka. Majú možnosť si ísť večer zabehať (mimo športového krúžku), alebo ráno o 7 hrávajú volejbal, aj v rámci výchovnej činnosti môžu hrať stolný tenis alebo volejbal. Všetko záleží na dohode. Počas týždňa majú po škole vždy výchovnú činnosť a opakujúce sa, týždňové aktivity:
- v **pondelok krúžky** (športový, varenie, literárno-dramatický, tanečný),
- v **utorok je veľká tribúna** (bližšie v rituáloch),
- v **stredu je pracovná činnosť** v areály (rajóny, upratovanie),
- **štvrtok nákupy**, každá skupina len 1 štvrtok v mesiaci.
- **piatok - sobota – nedeľa** majú *niečo spoločné*, **celokomunitné** (napríklad na jeseň robievajú talentmániu, potom tiež Mikuláš, karneval, stolno-tenisový alebo hádzanársky turnaj, olympiáda ľudských práv, medzinárodný deň knižníc - kvízy a prezentovanie vlastnej tvorby),
- **Každú prvú nedeľu v mesiaci môže prísť zákonný zástupca** a môže sa porozprávať s riaditeľom, alebo aj učiteľkami. V tento termín chodí cca štvrtina, tretina rodičov. **Na návštevu chodia niekedy aj priatelia dievčat**. Personál to dovoľí v závislosti od situácie, „*nedopustíme, aby každý mesiac chodil iný muž*“, napríklad keď je dievča z domova a vedia, že priateľ je perspektívny, je na neho pozitívne naviazaná, povolia návštevu (v1).
- Celý týždeň je organizovaný: krúžky, voľná tribúna (riešia sa požiadavky, problémy, pochvaly), pracovná činnosť, nákupy do mesta, generálne upratovanie.
- V **sobotu** je pracovná činnosť, potom **video** – nastúpia sa a idú pozerieť a večerná komunita.
- V **nedeľu** je písanie listov, telefonovanie rodičom, oddychový deň, štúdium na pondelok (ch4).
- **Denný režim:** ch vstávajú o pol 7, rozvečička, úprava postele, umyjú sa, upracujú rajóny, idú na raňajky a do školy. Volejbalistky chodia na tréning medzi 7 – 8 hod. Potom idú do školy, ktorá je v areály RC. V škole sú do 2 –3 hodiny popoludní. Potom idú na internát, „*Večer ich budú baliť, budú sa baliť, nechajú si to skontrolovať(vychovávateľkami)*“. (kvôli odchodu na prázdniny) (ch2).
- Večer sa učia, potom nasleduje hygiena, o trištvrte na deväť je hodnotenie v rámci skupiny, potom idú spať, musia mať zhasnuté, ležať, nemôžu behať. Cez víkend pani vedúca určí čas večierky, za nedodržanie, napr. behanie po chodbe sa strhávajú body (ch3).

3.1.6.2. Pravidlá, odmeny a tresty

Na základe výpovedí chovaniiek a vychovávateľky sú pravidlá, odmeny a tresty v RC nasledovné:

- **V RC je potrebné dodržiavať pravidlá** – nebyť vulgárna k učiteľom, nebyť drzá, učiť sa tak, ako sa má. Na plusové, stačí mať jednotku, pomôcť učiteľovi s niečím, niečo navyše – upratať (ch2).
- Dievčatá strácajú body za arogantné správanie, vulgarizmy. Získavajú za čistotu, poriadok, písanie denníka, prejavenu snahu, aktivitu, iniciatívu, za plnenie povinností, na psychoterapii alebo klubovej činnosti. Návrh na pridelovanie a odoberanie bodov robí vychovávateľ – zapisuje to do knihy služieb.
- **Dovolenka** – berú si ju, keď sú prázdniny (tie školské), ale je to **podmienené** – musia si ich zaslúžiť (bodovací systém). Riaditeľ im udeľuje **počet bodov a s ním musia hospodáriť**. Ch dostanú 40 bodov na dva mesiace. Za niečo body stratia, za iné získavajú. Ak sa ch dostane na 0, nestratí úplne dovolenku, len nesmie byť v mínuse. **Prázdniny sú ich veľká motivácia**. Preto aj upravovali poriadok a bodovací systém. Lebo napríklad dievča malo na začiatku veľa bodov, „vyčíňalo“ a strácalo body, ale keď sa blížili prázdniny, zbadalo sa a bolo „ako zlato“, len aby neprišlo o nárok na prázdniny. Deti s poruchami správania a také, čo sú z domu zvyknuté len brať, nevedeli tak hospodáriť. Spôsobovalo to výkyvy správania. Vedenie chcelo, aby sa *dievčatá snažili konštantne dodržiavať pravidlá, preto zaviedli pravidlo, že za jeden mesiac nesmie stratiť viac ako 20 bodov, aby neprišla o prázdniny* (to bol jeden z dodatkov).
- Aby ch mohla ísť na dovolenku, musí mať súhlas od zákonného zástupcu, prípadne sociálna kuratela nesmie namietat' (záleží, kto dieťa umiestnil do centra). Niektorí rodičia nesúhlasia, aby ich dieťa šlo domov. Nemôžu si zobrat' dovolenku, nemôžu sa mu venovať, alebo ho strážiť, nemajú na to peniaze a tak nedajú súhlas. Vedenie to musí rešpektovať. „*Niekedy sa rodičia deťom vyhýbajú, niekedy sa ich aj boja.*“ Ak sa jedná o sociálnu kuratelu, vedenie upovedomí úrady o dovolenke dieťaťa, ak oni nenamietajú, berú to ako súhlas. Niekedy kuratela namietne (poznajú rodinné prostredie), dá nesúhlasné stanovisko a ch na dovolenku nejde (v1).
- **Zlé body za dajú získať takmer za všetko**, nerobí pracovnú činnosť, neguje ju, ofrfe, hrubé porušenie poriadku, fajčenie, sebapoškodzovanie, tetovanie, drzosť, arogancia.
- Dobré body sa získavajú za ochotu, dobrý názor na komunitu, úprimnosť, referát, pomoc pánovi vychovávateľovi, keď dobre spravia dennú službu.
- Výhodou bodov je to, že ich môže riaditeľ v nejakých situáciách zohľadniť, ale **hlavne ako motivácia na dovolenky, voľný deň, vychádzky**. Keď má ch mínusové body, nejde na prázdniny, alebo má **ochranný odev**. Odev znamená, že je chovanka za niečo potrestaná, nemôže chodiť von, *nemôže nič*.
- **Obyčajné vychádzky** – idú s vychovávateľkami von, každý deň na vzduch, štvrtok nákup.

- **Voľné vychádzky** – idú na 2 hodiny do mesta, dostanú 1 euro. Vychovateľky im dôverujú, ale chovanka si musí zväžiť, či sa vráti (alebo ujde), v akom stave sa vráti, je to na nej (ch4).
- **Odmeny** – Za „plusáky“ (plusové body) majú ch nárok na voľný deň, vychádzku. Keď ch nemá „minusáky“ ide raz za mesiac domov. Opustenie RC musí ešte povoliť riaditeľ. *Plusové body využíva na voľné vychádzky (2,3,4 h), alebo keď príde návšteva. Dá sa to dosiahnuť (ona má 15 voľných dní). Pre ňu to nie je ťažké. Sú také, ktorým nezáleží na tom (nechodia domov), alebo majú kam ísť, ale nevedia si kontrolovať správanie. Ona už si zvykla (je tam 4 roky).* (ch2).
- **Tresty sú za fajčenie** – dievča dostane **mund'úr**, nesmie sa s ním do mesta ani von, zostáva vnútri s kľúčikmi (nosí ho týždeň). **Za útek ch nepustia na prázdniny** (ch2).

3.1.6.3. **Samotka**

V RC majú aj „samotku“ – **ochrannú miestnosť**, ktorá vyplýva zo školského poriadku a vyhlášky 323, školský zákon. **Diet'a tam môže byť max 24 h. Za posledný rok ju využili 7x.** nevyužíva sa maximálna dĺžka 24 hod. Využívajú ju tiež **napr. keď má diet'a amok, alebo nejaký podobný stav a potrebuje sa upokojiť**. Ak je po pár hodinách v poriadku, môže ísť von. Podľa vychovateľky si to niekedy chovanka vypýtala aj sama: *„prosím vás, robte so mnou niečo, ja mám nervy, neviem čo by som komu spravila“*. Samotka slúži aj **ako prevenciu pre sebapoškodzovaním** (v1).

3.1.6.4. **Vnútorň poriadok**

O vnútornom poriadku v RC sme sa dozvedeli nasledovné:

- **Školský poriadok** je výsledok dlhodobej práce. Často sa mení podľa toho, ako sa mení doba, podmienky, deti. Pôvodný ŠP bol **z roku 1969**, vtedy centrum vzniklo. Postupne **pridávali dodatky**. Naposledy sa **rozhodli ho celý zmeniť**. Prepracovala ho – pedagogická rada spolu so spolusprávu (viac v bode 2 b) detí. **Nový poriadok platí od 1.9. 2012** (v1).

3.1.6.5. **Hmotné veci a financie**

O hodnotných veciach a financiách vypovedali vychovateľky nasledovne:

- **Ch nemajú peniaze, ani mobily, nesmú mať ostré predmety, žiletky**. Ak chcú mať žiletku kvôli hygiene, majú to povolené, ale sú uschované v zamknutej skrinke a keď si chcú napríklad oholiť nohy, dohodnú sa s vychovateľkou, tá odomkne a všetky naraz si môžu ísť oholiť nohy.

- **Peniaze im spravujú na kontách** (v pokladničke, vedú zápisky o tom, ktorá koľko má). Ak niektorá ch chce ísť na **nákup**, musí si zažiadať sumu a na čo ju chce využiť. Keď sa to schváli, raz za mesiac môže ísť chovanka na nákup. Chovanka podpíše papier za prítomnosti vedúcej a vychovateľky. Vychovateľka preberie peniaze, potom v obchode dohliadne, či si chovanka kúpila to, čo mala schválené. Peniaze majú chovanky z troch zdrojov – vreckové (štátom vyplácané, zhruba 26 eur), zdroje od rodičov a zarobené z brigád.
- **Peniaze mňajú ch na nákupy, alebo (najviac) počas dovolenky.** Na dovolenku dostanú peniaze na cestu tam a späť (k rodičom napríklad) a nejaké vreckové. **Suma sa určí spoločne (návrh dievčat'a musí byť schválený)**, predstavy dievčat sú väčšinou vysoké. „*to sú naše deti*“ „*na dovolenku žiadajú veľa peňazí*“. Ak nemajú na konte dosť peňazí, ale chcú ísť za rodičmi, môžu dať na cestu peniaze rodičia („*pusťím ťa, ale mama ti musí dať*“ (v1).
- **Cennosti** im tiež odporúčajú mať **uložené v trezore**, inak si za ne zodpovedajú samé (v1).

3.1.6.6. Práca

Čo sa týka práce v RC naše pozorovanie a interview ukázali nasledovné charakteristiky:

- Ak si chcú dievčatá **privyrobit'**, niekedy sa dá ísť **na brigádu**. V minulosti malo RC mali dohodnutú spoluprácu s rôznymi podnikmi, teraz majú dohodu s pekárnou. Zväčša na brigády idú dievčatá, čo sú v zácviaku, lebo u nich nevádi, keď chýbajú zo školy. Do pekárne alebo cukrárne sa dá ísť brigádovať aj počas víkendu, vtedy ide aj celá skupina, vychovateľka ich tam odvedie. Na brigády púšťajú také dievčatá, o ktorých vedia, že im môžu dôverovať (p1).
- **Na dielňach U netrvá dôsledne na tom, aby stále pracovali** (na strojoch je to niekedy veľmi monotónne), dovoľí im dať si desať minút prestávku a čítať si knihu, alebo sa pripraviť na teóriu v škole. U je s nimi 24 hodín týždenne (majú len jeden deň teórie), sú spolu skoro stále a preto sa na ňu **často obracajú s rôznymi vecami** (u1).
- Pri pozorovaní v dielňach dievčatá háčkovali, štrikovali, niektoré pletli na pletacích strojoch, každá, niečo iné. Práca na pletacom stroji je monotónna (prechádza s rúčkou po koľajničke zo strany na stranu, Ch pri tom stojí, alebo sedí). V dielni mala vyučujúca a dievčatá zrejme zabehaný systém, takmer na nič ich neupozorňovala, samé počas prestávky vyšli von, po skončení prišli, dali si zástery a išli pokračovať v práci, ak niečo nevedeli, spýtali sa U (p1).

3.1.6.7. Vnútoraná komunikácia

Komunikácia vo vnútri RC je nasledovná:

- V a Ch sa k sebe správajú s rešpektom a sú k sebe milé, dievčatá zdravia a aj oslovujú riaditeľa, zdá sa, že ho majú rady, vytvára to dojem príjemnej atmosféry (poz 1).

- Komunikácia V s riaditeľom je uvoľnená, príjemná, povedia si, čo je podstatné, dohodnú sa na bežných veciach, milo sa pozdravia, zavtipkujú (poz 1).
- Vychovávateľia sú, podľa Ch, **úprimní, nezatajújú, neklamú**. Riaditeľovi tiež **záleží im na dievčatách**, poradia im, vypočujú ich. Na V je vidno, že im Ch **nie sú ľahostajné. V** neplnia iba pridelené úlohy, urobia aj navyše – napríklad zabezpečenie spoločných aktivít (na karneval prinesú z domu masku, sú **ochotné, ústretové**) (ch4).
- Vzťahy medzi Ch a V sú dobré, **ale koľko krát má človek všelijaké nálady**, niekedy sú dievčatá nervózne a stane sa to aj u vychovávateľiek, ako každý, nie že by im vynadali, ale je to cítiť, že by ani do roboty nešli, keby nemuseli, **nie že by sme si ale ubližovali** (ch2).
- U im hovorí vždy na začiatku (keď dostane novú skupinu) : „*budete tu vy a ja a len od nás závisí, ako spolu budeme fungovať*“ a ony to postupne pochopia, prvý polrok býva ťažký, potom si na seba zvyknú (u1).

3.1.6.8. Komunikácia s vonkajškom

Komunikácia chovaniiek s tzv. vonkajším svetom je nasledovná:

- Zdá sa, že dievčatá majú byť stále pod dohľadom nejakej dospeléj osoby (keď sme sa chceli porozprávať s V, chcela sa s nami rozprávať za prítomnosti dievčat a zavolala všetky do jednej izby, keď sme ju poprosili o rozhovor osamote, zariadila, že na ne dohliadne psychologička) (poz 1).
- **V priestoroch internátu nie je PC**, ani sa im (vedeniu) to nežiada, „*nie je cieľom, aby sedeli pri internete 3 hodiny po škole*“. V škole je internet, ale chodili na sociálne siete, nerobilo to dobrotu, tak ich zablokovali (soc. siete).
- **Mobily majú odobraté** (skladuje a opatruje ich vedúca, potom ich na dovolenky dievčatám vydáva – má s Ch pochopenie, počas cesty domov sa potrebujú dohodnúť s rodičmi). Ch majú k dispozícii **jeden telefón RC, z ktorého dievčatá môžu telefonovať zákonným zástupcom**, resp. inej blízkej osobe (výnimočne). Funguje to tak, že Ch požiada vychovávateľa a potom, čo dovoľá, vychovávateľ zapíše trvanie hovoru. Keď príde faktúra, rozráta sa, kto koľko zaplatí (v1).
- Internet je len v škole, ale sú na ňom zablokované sociálne siete. Môžu si teda pozrieť len spoje, keď cestujú, alebo stredné školy (ch4).
- Vnímanie toho, že Ch nemajú mobil: *Je to ťažké, vydržia 2-3 týždne – mesiac bez mobilu* (potom majú mobil doma). Raz do týždňa, v sobotu, volávajú domov. Niekedy V dovoľí telefonovať aj cez týždeň, keď vidí, že majú ťažké obdobie (ch2).
- Keď sú Ch **choré**, ošetrí ich zdravotná sestra, ak treba, vezme ich k dorastovej lekárke, prípadne k odbornému lekárovi a vydáva im lieky. V RC majú izbu na zdrav. izoláciu (v1).
- Aký je ich kontakt s vonkajším prostredím? Raz do týždňa telefonát, písanie listov. Vychádzka znamená kontakt *trochu ísť medzi ľuďmi, ale nie je to také – „sme baby z reedukačného spravíme si okruh a sme naspät“* (ch4).

3.1.6.9. *Komunikácia so špecialistami*

Komunikácia so špecialistami v rámci RC prebieha nasledovne:

- **Dievčatá majú povinnosť ísť ku psychologičke**, ktorá má s nimi vytvorený plán práce. Na tie Ch, ktoré majú nariadenú ústavnú starostlivosť musí písať raz za pol roka posudky. Máva stretnutia individuálne aj skupinové. Skupina nemá viac ako 12 Ch (skupina je tá istá, ako vo vzdelávaní, aj výchove) (v1).
- Ch majú špeciálneho pedagóga – s ňou majú terapie, rozprávajú sa, ale nemajú to rady. Vypytuje sa a ony sa nechcú otvárať, o tom, čo bolo a čo sa stalo. Ony jej dačo odpovedia, aby sa nepovedalo – aby nemali mínusové body (ch2).
- Majú dvoch kmeňových vychovávateľov – rieši problémy, dáva rady do života *ako rodič*,
- Terapeut rieši prípady ak ide Ch na prázdniny a vznikne problém. *Tá* (terapeutka) *nás berie podľa toho s kým potrebuje, alebo kto si vyžiada, ja som bola 10 krát* (ch3).

3.1.6.10. *Oblečenie*

Na základe pozorovania a výpovedí je oblečenie dievčat v RC nasledovné:

- Dievčatá nechodia v uniforme, môžu sa obliecť, ako chcú, chodia oblečené rôzne – tepláky, legíny, rifle, ale skôr pohodlne (poz 1).
- Oblečenie môžu byť podľa Ch normálne, ale **nesmú mať nalakované nechty, ani make-up. Farbené vlasy** môžu mať, ale len na ich pôvodnú farbu. Riaditeľ musí farbu schváliť, ale ešte sa nestalo, že by neodsúhlasil. Avšak, vlastne melíry neschválil.
- **Ich trieda** spohodlnela a väčšinou **chodia iba v teplákoch** všade, rifle by ani do školy nenosili, iné triedy nosia aj rifle a legíny (ch2).

3.1.6.11. *Hodnotenie a subjektívne vnímanie chovankami*

To, ako chovanky hodnotia RC ilustrujú nasledovné výpovede:

- Materiálne, jedno z **najlepších zariadení**. Hygiena, izby pekné, aj sprchy, je spokojná. Videla zvonku iné zariadenia a má kamarátky inde. Aj je **najnovší, najkrajší**. Veľmi **dobrá strava**. Nechcela by zmeniť asi ani nič, trošku prerobiť izolačku – zafarbené okná, mreže, zima, WC dezolátne (choré sa tam liečia), nie je tam TV, je to tam ťažké na psychiku byť tam sama, môžu tam mať knihy časopisy, je tam rádio (ch 4).
- Bývanie je dobré, izba by mohla byť väčšia (ch 4).
- *Veľmi príjemné prostredie*, Ch ho nevnímajú ako RC, *podme už domov* hovorí jedna spolubývajúca keď idú z vychádzky (ch 3).
- **Pravidlá sú prísne** – jedno z najprísnejších zariadení. Veľa sa vďaka tomu naučia (časť 4). Ohodnotia aj zlé aj dobré (ch4).

3.1.6.12. O čom môžu chovanky rozhodovať

v RC môžu chovanky vstupovať nasledovne:

- **Študentská spoluspráva** – je ako žiacky snem, parlament. Za každú výchovnú skupinu je v nej zástupkyňa (vedúca skupiny) vedúcej spolusprávy, ktorá tá je *predĺženou rukou* vychovávateľky, ktorá vedie a organizuje skupinu. Spoluspráva máva zasadnutie. **Prebieha to tak, že vedúca výchovy požiadava všetky vedúce spolusprávy, aby pozbierali vo svojich skupinách pripomienky a prinesli ich na stretnutie. Potom sa stretnú riaditeľ, vedúca vychovávateľka a rada vychovávateľov a odpovedia im** (návrhy sa ne/schvália) (v1).
- **Chod zariadenia neovplyvňujú, slušne vyjadria názor, personál to zväži**, je to ľudské, vychovatelia vypočujú názor, snažia sa to zohľadniť (ch4).
- Môžu dať **návrh** na *stravovačku*, vyžiadať si nejaké jedlo (napr. nutela), nasleduje schvaľovanie. Môžu si vyžiadať napr. farbenie vlasov, alebo aj zmenu pravidiel – buď to schvália alebo to neprejde (ch2).

3.1.6.13. Ťažké životné situácie v RC a vyrovnávanie sa s nimi

Chovanky sa v RC stretávajú s nasledovnými ťažkými životnými situáciami (uvádzame aj spôsob vyrovnávania sa s nimi):

- Ch si zo začiatku nevedela **zvyknúť**, nechcela tam byť. Potom pochopila, že pre ňu otec chcel dobre. **Ponaučila sa, ale trvalo to dlho**(ch2).
- Ťažké **je byť tu a vedieť, že doma sú problémy** a musia byť tu a nemôžu do toho zasiahnuť, to je najhoršie.
  - o Vyrovnávajú sa s tým tak, **že chodia na volejbal, pomáhajú si navzájom**, porozprávajú sa, nechodia za psychologičkou (ch2).
- Podľa V je pre dievčatá ťažké – **plnenie povinností a chodenie do školy – to bolí**. Najmä pre tie, pre ktoré je to veľká zmena, kým prejdú adaptáciou a zvyknú si. Všeobecne sa ale necítia zle.
- Pre fajčiarky je ťažký **zákaz fajčenia** (v1, u1).
- TŽS je **adaptácia** na pravidlá a vôbec všetko nové, najmä u tých, čo mali **doma úplne inak nastavené hranice**, mali predtým *zlé správanie* a u tých, ktorým sa **rozpadla rodina**.
- Ťažšie to majú tie s poruchami správania a tie s psychiatrickou diagnózou (u1).
- Stresujúce je, **keď sú medzi dievčatami konflikty**. Keď sa zposchodia dievčatá skupinkujú, ohovárajú, intrigy, aj keď sa chovanka s vychovávateľkou poháda.
  - o Pomáha vychovávateľ, spýta sa, alebo si všetky sadnú a **vydiskutujú si to**, alebo len dve Ch si to *vykecajú*, alebo ich nakoniec prejde hnev (ch2).

3.2. Príprava na prechod a prechod zo zariadenia do bežného života z pohľadu súčasných chovaniiek a personálu RC

3.2.1. Pozitívne stránky - čo získali

Rôzne aktérky v RC uvádzali, že dievčatá v zariadení získali:

- To, že **čítajú** (chovanky majú teraz záľubu chodiť do knižnice, vychovávateľka ich tam bráva),
- získajú pracovné návyky,
- naučia sa **disciplíne**, pravidlám (u1).
- Uplatnenie v odbore, ktorý študujú si nenájdu, ale myslia si, že možno to v domácnosti využijú (p1).
- Dievčatá sa na škole môžu vyučiť za **pletiarky a šičky** (dva dvojročné odbory s **výučným listom**). V RC sa dá študovať aj **1-ročný odbor textilná výroba** (kde sa učia v podstate základy pre pletiarke a šičky, je to ako zácvik), ktorý končí vysvedčením. **Vysvedčenie je skôr na úrovni rekvalifikačného kurzu**. V jednoročnom odbore sú dievčatá, ktoré prídu v priebehu školského roka, alebo z iných dôvodov by 2-ročnú školu nedokázali ukončiť (v1).
- Dievčatá sa počas pobytu v RC môžu naučiť: **upratovať, prať, vydávať stravu**. Čo sa týka **stravy, vždy jedno dievča nie je v škole** a pomáha s prestieraním v jedálni, rozdávaním jedla, poupratovaním, obsluží choré, rozdá desiatu – všetko pomocné práce, do samotnej prípravy jedla sa nezapája, na to je tam personál kuchyne (kvôli hygiene a povoleniam). Ch si **perú si samé, okrem posteľného prádla**. Denne si perú spodné prádlo, ostatné 1 x do týždňa. Na internáte je v každej sprche práčka.
- Veľa sa vďaka tomu (pravidlám) naučia, inde *na to vychovávateľa kašlú*. Dievčatá **odchádzajú zaučené do civilu**. Dôraz je na **upratovanie: doma za nich rodičia upratovali, hygienické návyky**, majú tu stravu „*doma možno nejedli, alebo len raz za deň*“, **naučia sa byť ambiciózne a mať ciele v živote a že od nich závisí**, aký ten život budú mať. Je tu **dostatok času na zamyslenie** sa nad tým, kde sa stala chyba, keď boli vonku. **Tu sa im otvoria oči**.
- Ako ich pripravuje zariadenie na ďalší život? – **zodpovednosti, a hlavne aby sa naučili rešpektovať pravidlá**. *Bude z nich žena do domácnosti: hygienické návyky, sebaúcta, potom sa menej potknú* (ch4).
- Nevie, či im škola pomáha, aby sa zaradili sa do života. Keď ale nič iné, tak **aspoň má výučný list**, nemohli by v robote povedať, že nemá školu. **Zariadenie pomáha – naučia ich správanie, postarať sa o seba samé**. Starajú sa o hygienu, upratujú, perú si (ch2).
- Zmenila sa, už s mamou nejde to do extrému, je menej výbušná, vie si viac uvedomiť, aké chyby spravila, vyhnem sa tomu, uvedomila som si, že škola je dobrá vec (ch3). *Získala som rozum, ja som nebola problémové dieťa, správala som sa ako každé pubertálne dieťa, alkohol, cigarety, nikdy nemala mama so mnou problémy, len nevlastný otec robil aj mame aj mne peklo zo života*

- *Nezmenila som sa, možno mám trošku viac dospelácke rozmýšľanie, zlepšila som si vzťah s mamou, väčšinou každá druhá baba, neznášali sme sa s mamou, teraz som zistila, že aj tá mama je mama (ch1).*

3.2.2. Negatívne stránky

Rôzne aktérky v RC uvádzali, že negatívom pobytu dievčat v RC je:

- Nevýhodou je, že v súčasnosti sa v **odboroch (pletiareských a ako šičky) len ťažko zamestnajú**. Ale podľa U **je to viac o disciplíne** a možno to využijú v živote. *„Ved' čo budú z nich? Matky. Naučia sa tu starať o domácnosť a na dielňach pliesť a štrikovať, ušit' si veci. Dnes je to zase aj móda, vyrábať ručne“ (u1).*
- Toto sú skleníkové podmienky, *snažíme sa ich pripravovať na realitu, sú tu sterilné podmienky, oni tu vedia fungovať, pokiaľ sú usmerňované ... fungujú niektoré maximálne účelovo, lebo je tu systém odmien a trestov, osvoja si, že keď žijú čestne sa dá ľahšie žiť, ale problém je to čo na nich číha vonku.*
- Niektoré Ch sa snažia prežiť najľahšie ako sa dá. Keď z RC vyjdú, vrátia sa do pôvodného prostredia: Ak majú rodinu, ktorá sa im snaží pomôcť, tak šanca je veľká, ale ak *„prídu Rómočky do osady, tak hneď vydať, alebo ísť do salóna, robiť gogo tanečnice“ (v2,3).*
- *Sú nespravodlivý (vychovávateľky) v bodovaní. Potom si niektoré dievčatá povedia, že mesiac môžem robiť zle – fajčenie, úteky, nevracanie sa načas z dovoleníek. Ja som meškala 5 min., dostal som mínus 2, kamarátka 2 hodiny a tiež mínus dva. Niektoré baby si stoja zo svojim. Ak si povedia svoj názor dopadnú ešte horšie, dostanú mínusové body, radšej byť ticho.*
- Ak niektoré dievča niečo spraví trpí celá komunita (ch3).

3.2.3. Návykové látky

O užívaní návykových látok chovaniiek rozprávali vychovávateľky nasledovne:

- Ch v RC dokážu fungovať bez drog, ale oni povedia *pani ja sa už teším na prázdniny, kedy si šupnem marišu, pervitín.*
- Keď prídu z prázdnin *zhúlené* rieši to pani zdravotná, ale tie príznaky sú jednoznačné, *majú dojazdy aj týždeň, vystrábia sa z toho, tých prázdnin je tak veľa, že vydržia a počkajú si na ďalšie.*
- *Na nich platí, keď sú tu dlhodobejšie, prázdniny im neprosievajú, chcú dobehnúť všetko (v2,3).*

3.2.4. Bezprostredná príprava na odchod

O bezprostrednej príprave na odchod z RC rozprávali vychovávateľky a chovanky nasledovne:

- vychovávateľky, aj psychologička v terapeutickej činnosti s nimi debatujú o rizikách (v1);
- *rozprávajú sa s nami o tom čo plánujeme vonku ... nikdy nám však nepovedali ako sa zahlásiť na úrad práce, nikdy sme to neriešili* (ch3);
- žiadna špeciálna príprava (ch1).

3.2.5. Plány, predstavy o budúcnosti

O plánoch a predstavách o budúcnosti po odchode z RC rozprávali chovanky nasledovne:

- *Chce nastúpiť do školy, prípadne študovať individuálne, pracovať popri škole, postupne si žiť ten svoj život a spríjemniť si ho, neprichádzať s ľuďmi zbytočne do konfliktov* (ch4).
- *Keď odíde, chce si nájsť prácu. Rada by išla študovať za kaderničku. Byť doma, žiť si svoj život, ani nie pri otcovi, lebo už má priateľa, normálne sa zaradiť do života ako normálni ľudia* (ch2).
- *Chcem si nájsť prácu, mamina pracuje v bare ako čašníčka, jej vedúci chce aby som tam išla, ak nie, pôjdem na úrad práce. Peniaze odovzdávam mamine, chce za to, že ma živila. Teraz to je ako –tak s mamou, ale nie je to rúžové, my sme sa hádali, pobili, ona mala ťažký život, stále má z toho traumy* (ch3).

3.2.6. Ktorá uspeje?

Výpovede aktériek v RC týkajúce sa toho, ktoré dievčatá uspejú v bežnom živote, boli nasledovné:

- **Čo má robiť dievča, aby uspelo vonku?** - aby si vedela otvoriť ústa, aby sa vedela postaviť za svoje, pracovitá, šikovná, aj vzhľad (lebo ľudia vonku posudzujú), ambiciózná, má ciele, vie sa správať (ch4).
- *Máloktorému dievčaťu sa podarí uchytiť. Musí vedieť čo chce a mať to naplánované. Niektoré preflákajú odchodné za týždeň. Iné si dokážu nájsť 1-izbový byt, prenajať na nejaký čas a majú niečo na začiatok (800-850 eur plus ušetrené vreckové). Pán riaditeľ nájde dievčatám aj brigádu - tým, čo skončili a ešte nemajú 18. On pomáha aj tým, čo nemajú rodinu nájsť, si bývanie* (ch2).
- Sú tu také, čo neprostituovali, nedrogovali, tam je tá šanca, že vrátia sa k fungujúcej rodine ak nebola tá patológia veľká (v2,3).
- *Dievčatá, ktoré už dospeli, majú niečo v hlavách, niektoré sú mentálne strašne zaostalé, ja som v skupine, si hovoríme, že sme najmúdrejšie* (ch1).

3.3. Porovnanie mladých ľudí žijúcich v reedukačnom centre a tých, ktorí/é opustili reedukačné centrum

Matematicko štatistická analýza porovnania dievčat – mladých žien v RC a mimo RC neukázala štatistické rozdiely v reziliencii, ani emocionálnom prežívaní (na dimenzii radosť – strach) významných oblastí života: škola, rodina, nezávislosť, reedukačný domov mládeže/detský domov, práca, dôvera, budúcnosť, partner/ka, ja, deti, problém, konflikt. Jediný rozdiel, ktorý sme zistili bol, že dievčatá – mladé ženy mimo RC, oproti tým v RC, mali prácu viac posunutú v sémantickom poli radosť.⁷

3.4. Príprava na prechod a prechod zo zariadenia do bežného života z pohľadu bývalých chovaniiek

3.4.1. Aká bola príprava

Bývalé chovanky uvádzali nasledovné aktivity v svojej príprave na odchod z RC:

- **Rozprávanie sa s vychovávateľmi a so psychologičkou** – *ona sa snažila tak ku koncu, ale nejako to, fakt tie baby boli vystresované všetky (SS 78 – 79);*
- stretnutia s vychovávateľmi, čo by chceli robiť do budúcnosti, a medzi sebou, *že čo bude ďalej a tak (SS 84 – 86);*
- rozprávali sa s nimi o tom, aké majú predstavy o svojej budúcnosti: *Pýtali sa nás, čo od toho čakáme, čo budeme robiť, či sa vrátíme k starému životu a tak, asi by bola hlúposť keby som povedala, že už nikdy nebudem robiť to, čo som robila a tak. (AA 28 - 29);*
- **pomoc pri hľadaní práce** : *oni mi pomáhali postup aký mám hľadať prácu a umožnili mi volať do zamestnania. (VV19 – 20);*
- **pracovníčka z úradu práce** pre všetky druháčky vysvetľovala, *na čo majú a nemajú nárok (SS 95 – 97);*
- už pred odchodom z RC si hľadala prácu aj s ubytovaním (VV 18 – 19);
- ústretový prístup zo strany riaditeľa, vychovávateľiek, **umožnenie štúdia, predĺženie pobytu**: *vyučila som sa ako šička, tam boli dva odbory, pletiarica, šička, so šičky sa dala urobiť krajčírka, ktorú som si vďaka pánu riaditeľovi urobila, on mi pomohol, že videl, že sa snažím, že chcem niečo dosiahnuť, a vďaka pani vychovávateľke Z, ktorá bola pre mňa aj je veľkou oporou aj pani V, som mohla chodiť do Nitry, na strednú školu a dokončiť si*

---

⁷ Mann-Whitney U Test=82, sign.= 0,037.

tretí ročník a aj vďaka tej učiteľke, ktorá tam bola a povedala, aby som si urobila maturitu (FF 50 - 58).

3.4.2. Čo chýbalo v príprave

Chovanky ako nedostatky v príprave na odchod z RC uvádzali nasledovné:

- bolo by dobré viac prípravy na život, **ukázať im reálne život, aby nelietali v oblakoch, to je podľa mňa to najpodstatnejšie, lebo my sme lietali v takých výškach pred tým odchodom, že dopad na tú tvrdú zem bol omnoho ťažší** (SS 281 – 294);
- **špeciálna príprava na život vonku nebola žiadna: nepripravovali nás, iba nám dali 20 000 Sk a do videnia** (VV 24); *nemám pocit, že by ma špeciálne pripravovali na odchod z RC, asi by som o to ani nemala záujem* (OO 50 – 51);
- príprava nebola žiadna (DD 77-79);
- mali asi dve prednášky o praktických veciach týkajúcich sa hľadania práce a pod.: *no nejak špeciálne nie, ale poučovali nás o tom, že čo sa kde vybavuje, ja to neviem tak vyjadriť ako oni, životopis sme sa učili písať na slovenčine, boli u nás z úradu práce a hovorili, že do akého času sa máme zaregistrovať a také, chystali pre nás prednášky* (MM 26 – 28);
- v RC ich nepripravovali **na život vonku, len na život tam: viedli nás iba k tomu , aby sme tam nerobili zle, ale na život tam to nestačilo, lebo niektoré baby nemali kam ísť a oni nás pustia vonku a povedia, robte si čo chcete** (II 19 – 20);
- o bežných praktických veciach, ako **narábať s peniazmi, uchádzať sa o prácu sa s nimi veľmi nebavili** (AA 31 - 34);
- **príprava na to, ako narábať s peniazmi:** taktiež si pamätám, že sme dostali dosť peňazí a mnohé určite nevedeli čo s nimi (OO 52);
- **hospodárenie s peniazmi:** *hospodáriť si s peniazmi, ktoré máme na účte v ústave* (LL 72);
- **hospodárenie s peniazmi:** *aby si nás terapeut, alebo pedagóg bral osobne, aspoň tie, čo mali, nejakých 6 mesiacov do civilu, dá nám nejakú radu, lebo ak tam boli aj nejaké finančné pohyby, chcela si si niečo kúpiť, tak riaditeľ vybral nejaké peniaze z môjho konta, ale všetko čo som ja robila, som len podpisovala* (PP 89 - 92);
- ..... , *skoro 6-cifrová suma Sk bola za 3 týždne na 0. Keby mi vtedy jeden z pedagógov povedal o mojich možnostiach, ako tie peniaze (ne) minúť, alebo mi dal nejakú konkrétnu radu, veľa vecí mohlo byť inak.. netýka sa to len mňa, viem že veľa dievčat za mojich časov mali podobný problém a nemali tušenia o tom, že peniaze, ktoré majú im môžu veľmi pomôcť pri novom začiatku. Možno by som mala aspoň nejakú pamiatku, ktorú som si v tom čase za tie peniaze kúpila, takto nemám nič..* (PP 456 – 462);
- **dobrý prístup (nestačil)** niektorých vychovávateľov: *samozrejme tam boli ľudia, ktorých som ľúbila a tí ma pri individuálnom rozhovore pripravovali na to, ale nebolo to postačujúce, si myslím, dnes* (LL 39 – 41);

- chýbala **príprava na praktické situácie** vonku: *oni si myslia, že príprava na život je v pondelok nejaký záujmový krúžok, v utorok nejaké sedenie v klubovni so všetkými chovankami a vychovávateľmi, v stredu pracovná činnosť, vo štvrtok nákupy, volanie, v piatok generálka....sobota, nedeľa brigády a sem tam pomedzi to, strčená nejaká terapia.....to nie je príprava na život (LL 36 – 41);*
- *mali by ich viacej pripravovať na každodenný život, sociálna poisťovňa, lekár: že je povinné sa niekde hlásiť, lebo nabiehajú dlhy (sociálna poisťovňa)...a tak proste základné veci, ktoré my sme ani nevedeli, že sa robia, tam lieky za nás kupovala zdravotná... ku lekárovi so zdravotnou (LL 69 – 72....109 – 113);*
- *nepripravovali ich špeciálne, museli sa pripraviť sami: No, pripravovať nás nejako moc nepripravili, museli sme sa pripraviť sami a to je vlastne to, že nám dávali to, že sa v živote musíme o seba postarať sami, a nie druhí sa o nás nikto nepostarajú, ale tým jak sme mali tú réžiu, ten deň, že sme vlastne pracovali, na záhrade, chodievali sme na cintorín na prechádzky.... (NN 242 – 246);*
- *špeciálnu prípravu na pobyt vonku si nepamätá: tak oni o tom rozprávali so všetkými, ale nejako extra špeciálne ja si teda nepamätám, bola tam aj nejaká soc. pracovníčka a rozdávali nám vzory, robili tam aj nejaké imitácie seminárov, že tam došla napr. na pohovor, gynekológ nám rozprával o všetkých chorobách, lebo tam boli všetkých baby, ja som sa z rozprávania presvedčila, že to nemusím skúšať (FF 66 - 69);*
- *špeciálna príprava na odchod z RC chýbala, skôr ich len upozorňovali na to, ako dopadli niektoré dievčatá: žiadna taká príprava tam nebola, skôr tam boli výstrahy, iných dievčat, ako nám riaditeľ hovoril, ako oni dopadli po civile a niektoré z nich som aj poznala a keď som o nich počula, tak .... (PP 560 – 61);*
- **učiť k zodpovednosti:** *mali by sa zameriavať na tú zodpovednosť, akú majú chovanky dovŕšením 18 roku veku života (LL 68 – 69) a samostatnosti (LL 71);*
- **väčšia možnosť vzdelania, jazyk,** *dievčatá majú menšiu možnosť uplatniť sa na trhu práce: a najviac chýba v RC to, že chovanky majú len dva roky školy....také len záučný či výučný list.....bez angličtiny sú bez nejakého štandardu....ktorý v dnešnej dobe každý zamestnávateľ skoro vyžaduje (LL 73 – 75, 109);*
- *chýbalo viac možností na vzdelávanie, stredná škola (DD 199 – 202);*
- *rozhovory so psychológom sa týkali len pobytu v zariadení (AA 38);*
- *psychológ zvonku by zabezpečil väčšiu anonymitu a dôveru (EŠ);*
- *vážnejšia príprava na odchod chýbala (AA 40 - 42);*
- **rozprávali sa o tom čo bude, keď vyjdú von, ale nič konkrétne (JJ 26 – 28);**
- **venovanie sa drogovej problematike:** *No určite drogová téma tam nie je spomenutá a dávať to v nejakých živých príkladoch, viem, že sa ťažko poukazuje na živé bytosti, to je asi komplikovaná cesta, ale proste viacej, lebo tie baby viac ostrážité môžu dostať strach a z toho dôvodu by to možno nevyskúšali, myslím si, že tá drogová tematika je tam strašne slabo spomenutá, aj keď je tam v osnovách, akože raz týždenne, ale viac na to apelovať, lebo koľkokrát sme tú drogovú tematiku mávali len tak v skratke proste, tak sa to nejako obišlo, že aj tak si robíte čo chcete, nejako proste v tom zmysle, verím, že tí vychovávatelia pociťovali to, že my tam máme svoje prostredie a svoju hierarchiu a ťažko sa im o tom rozprávalo, keď tam na nich čučalo neviem koľko báb, ale proste, nejako na to apelovať. (JJ 219 – 227);*

- rozprávanie o tom, **ako si hľadať prácu**: *tak to je kategória sama o sebe, ja o tomto nejako úplne extra rozprávať neviem, ale myslím si, že aj v tomto smere by to malo byť nejako zakomponované, určite, viem, že s niektorými babami to je tak 5 zo 100, chodia sociálne kurátorky a hľadajú s nimi miesto, za mojich čias to bolo tak, ale mohlo sa to zmeniť* (JJ 231 – 237);
- chýbali diskusné sedenia napr. o tom, ako si hľadať prácu: *keby aj v polepšovni trochu k tomu viedli, či už diskusné sedenia, a ešte by som chcela aby chodili za nimi rozprávali im o drogách, aká je škodlivá tá prostitúcia , aby sa viac tomu venovali, bolo to tam veľmi slabo.* (DD 79 – 81).

3.4.3. Pozitívne spomienky

Chovanky, ktoré opustili RC, uvádzali pozitívne spomienky v nasledovných oblastiach:

Ludia:

- starostlivosť vychovávateľov bola veľmi dobrá, **ľudský prístup**: *Nemám naozaj čo ľutovať. Nič by som nevymenila za tých 2,5 roka strávených v ústave. Nič mi tam nechýbalo, no okrem rodiny... Mala som ich veľmi rada a stále mám. Veľmi mi prirástli k srdcu. Brala som ich ako svoju rodinu.* (KK 58 – 63). *Ako chýbajú mi, aj teraz si veľa píšeme, a čo ja viem, riaditeľ bol strašne úplne super, on už je teraz na dôchodku, teraz je tam X a pred tým tam bol Y, a on bol úplne super* (GG 144 – 147); *na ústav spomínam tiež pozitívne, hlavne na vychovávateľov, ktorí to s nami mysleli naozaj dobre a bolo vidieť, že Ti ľudia nie sú "v robote", ale vykonávajú iste poslanie..*(PP 497-499);
- dobré boli aj **terapeutické sedenia so psychologičkou**: *psychologička bola taká vlastne moja najlepšia kamarátka tam, keď to tak môžem povedať, mala som s ňou veľmi dobrý vzťah a rozprávala som jej o všetkom* (NN 234 – 238);
- mohla sa **poradiť s vychovávateľkami**, kontakty s nimi udržiava doposiaľ: *Pani Y, mojej vychovávateľky a až doteraz, sme v kontakte a videla aj malého, aj malý bol šťastný, aj ona vyzerala spokojná* (FF 74 - 75);
- pozitívne v RC bolo to, že tam boli z celého Slovenska: *odovzdávali si rôzne informácie, pre niečo to bolo dobré, tam sme boli z celého Slovenska, takže sme si odovzdávali info, čo ako kde žije a čo zažil a to ma posúvalo dopredu* (VV 107 – 108);
- **mala v RC spriaznených ľudí**: *...preto bol ťažký ten odchod, ja som povedala, že mne nechýbal ústav, ale tí ľudia tam* (MM 226 – 227);
- na pobyt spomína rada kvôli dievčatám a niektorým vychovávateľom (HH 137 – 138);
- v ústave jej bolo lepšie ako doma, **pobyt v ústave bol pre ňu záchranou**: *kašlala som na to, že nemám slobodu...ved' som konečne mala lásku....radšej budem mať pár rokov obmedzenú slobodu, ako pokazený život....ja keby nejdem do ústavu, som teraz asi mŕtva alebo inak "pokazená"* (MM 255 – 260).

Práca:

- V RC jej **umožnili pracovať, dôverovali jej**: *celý čas ako som tam bola presne rok aj dva mesiace som pracovala vo firme. Vychovávateľa mi dali dôveru, takže som sama chodila do mesta do práce, vždy som sa v poriadku vrátila späť* (OO 30 31);
- získala pracovný návyk (OO 35 – 36).

Pravidlá:

- zistila, aké dôležité je dodržiavať pravidlá, zásady (OO 32 – 33)
- pomohol jej režimový systém, dodržiavanie pravidiel, nakoľko mala doma benevolentnú výchovu: *Mne tam bolo dobre, oni tam mali taký režim, že síce nadávala som na to, plakávala som veľa, ale keď sa na to pozerám s odstupom času, bolo to pre mňa najlepšie riešenie...* (NN 156 -166);
- chovanky, ktoré dodržiavali pravidlá, mali „výhody“, chodili von, čo bola vlastne aj taká príprava: *mama bola v nemocnici v meste na strednom Slovensku (37) a on ma za ňou pustil aj cez školu, ráno som išla autobusom do mesta na strednom Slovensku (37) a večer som prišla.* (GG 267 – 268);
- pobyt v RC hodnotí pozitívne: *vyšla som školu a bola som tam jedna z najlepších chovaniak, takže mne tam bolo dobre. Ja som mala výhody, ja som bola skoro stále doma.*(GG 14 – 15).

Sebarozvoj:

- učili ich myslieť pozitívne, ako sa ovládať (MM 272 – 273);
- naučila sa vážiť seba, okolie (NN 230 – 231);
- naučila sa tam ovládať (PP 254 – 255).

Škola:

- získala základné zručnosti, mala **možnosť urobiť si školu**: *myslím si, že keby som nebola v RC, že by to nedopadlo ... možno že ešte o dosť horšie. RC mi dosť dal aspoň taký minimálny základ, určite, aj keď to bolo také nasilu, ani som si neuvedomovala, aké som vlastne počas tých štyroch rokov získavala nejaké zručnosti len čo sa týka hlúpeho upratovania, alebo proste takých základných vecí, som rada, že som si spravila tú školu, lebo bez nej by som bola určite s prepáčením v prdeli, takže určite hej, no môžem povedať, že ústav boli asi moje najkrajšie časy po tomto, čo som teraz zažila tohto pol roka* (JJ 183 – 189);
- dostávali nejaké základné informácie, čo boli v školských osnovách (PP 86 – 89);
- pozitívny vplyv školy, naučili sa ich učiť: *najviac ma tam naučili v škole a to hlavne pre to, že ma naučili "učiť sa" a chápať význam tých slov..za to som aj budem vďačná do konca života.. Samozrejme tiež vychovávateľom, ktorí nám pomohli rozvíjať naše vedomosti a čo denne nás učili "Počúvať"* (PP 503 – 506);
- v RC bola dobrá **praktická príprava – varenie ...**: *ako mali sme tam niečo , že sme varili, napr. koláče, burinky sme vytrhávali* (HH 164 – 165).

Iné:

- Našetrila si peniaze (GG 70 – 71).

3.4.4. Negatívne spomienky

Chovanky, ktoré opustili RC uvádzali nasledovné negatívne spomienky:

- **prístup niektorých vychovávateľiek:** *niekedy vedeli byť vychovávateľky hnusné aj na tie čo boli ticho a hádzali všetky do jedného vreca (UU 64 – 65);*
- **rozprávanie dievčat, ktoré brali drogy** ju ovplyvnilo: *ma to tak lákalo, lebo v RC o tom rozprávali, že za vyskúšanie nič nedám, tak som vyskúšala, jedenkrát, druhýkrát, tretíkrát, išlo to so mnou tak mesiac a pol (MM 130 – 131);*
- negatívny vplyv dievčat, ktoré mali skúsenosti s drogami, rozprávali zaujímavo o drogách, negatívny účinok drog na nich nebol vidieť, vyvolávalo to u dievčat zvedavosť: *prišlo jedno dievča ....., mala 13 rokov, bola prostitútkou a tak tvrdo na drogách, no niečo neskutočné, neviem kde bola kým sa dostala do RC, ale tam potom rozprávala o tých drogách, ona bola tak inteligentné dievča, ona bola Einsteinom, jej tak rozum pracoval, že, keby ste sa s ňou rozprávali, taký by ste si nikdy nemysleli, že to dievča bolo na drogách. Tak ako som ich počúvala chcela som to skúsiť a keď som išla na letné prázdniny, tak som mala nejaké peniaze a sama som si našla tú cestu k drogám, zavolať číslo na dílera a dostať pervitín. (PP 285 – 295)... Nikdy predtým, ako som prišla do ústavu, som sa s tvrdými drogami nestretla, o narkomanoch som počula z televízie a čítala v časopisoch. To bolo všetko, žiadne skúsenosti a ani žiadna zvedavosť o tom, ako napríklad taký pervitín naozaj účinkuje.. Zrazu som sa ocitla v kolektíve dievčat, z ktorých niektoré boli drogovo závislé. Z ich hlúpych opisov, čo boli dosť často opisované viac-menej pozitívne, sa u mňa prebudila zvedavosť. ... Samozrejme, že pedagógovia nás učili opak, ale to boli len vychovávatelia ..oni tam s nami nežili 24/7 takže ich slová neboli tak vážne a ani zaujímavé ako od "spolučovanky" narkomanky.. Moja prvá dovolenka po takýchto rozhovoroch, smerovala do dílera po piko.. (PP 477 – 489),*
- dievčatá sa učia „zlé“ **veci jedna od druhej, drogy, prostitúcia, skupinový tlak:** *aj tie baby sa učia zlé jedna od druhej a možno, dajme tomu, takých 15% zo sto je takých, že ich to nakopne a uvedomia si, poznám ich, viem o nich, ale je ich málo. (JJ 80 – 82)..... možno aj skupinový tlak, tam 80% báb malo problém s prostitúciou, tam prišli 13 ročné baby, ktoré už rok šľapali, bolo to ťažké, ja nehovorím, že to bolo spôsobené okolím, dostala som sa do nevhodnej partie (JJ 52 – 54);*
- pre veľa dievčat je to prvá skúsenosť s drogami: *V podstate ono to bolo taký prúd, že som bola s jednou babou Žilinčankou na izbe a ona s tým mala skúsenosti a ja, že samozrejme aj ja, ale samozrejme nič, ale tam strašne veľa báb takýmto spôsobom, ja som sa z nich smiala, lebo my sme tam boli ako takí kápovia keby, bolo to také*

zvláštne, dneska už som úplne iná, ale s tou babou sme nejako bažili drogy, ja som ani nevedela čo to je, ale bažila som s ňou, strašne veľa báb sa nám tam chcelo podobať, že áno, že aj oni berú drogy, tak to bolo také zvláštne. Ja som ani nevedela o čom to, ale potom som to v 16-tich vyskúšala s jednou babou z Trnavy, ona ani nevedela, že to mám prvý krát, ona si myslela, že som to brala, tak mi to dala a ja som to nikdy nikomu nepovedala. (JJ 110 – 116);

- **bez dosahu na život vonku**, keď dievčatá vyjdú: *podľa mňa tam robia všetko pre nás, ja som odišla odtiaľ s úplnou zmenou, nemala som nejaký problém, že došla som von a teraz čo so životom, oni tam sa venujú podľa mňa tomu, čo by mali a tomu už nezabránia keď baby vyjdú von, tým, že im tam budú tlačiť kaleráby do hlavy, oni tam majú každý mesiac protidrogovú činnosť, ale to je na každej babe, tie baby tam väčšinou došli také, čo boli už na drogách. (MM 198 – 202);*
- **rizikové sú vychádzky**: *ťažko povedať, či sa dalo tam brať drogy, niektoré baby boli extrémne šikovné, ktoré si tam dokázali niečo doniesť, väčšinou to museli veľmi podivnými spôsobmi pašovať, tak nejako permanentne sa tam nedali drogy užívať, ale sem tam sa vyskytla príležitosť, keď išla baba na vychádzku, ja som si akurát keď som bola na priepustke veľkonočnej, tak som si dala prvý krát, s jednou babou. (JJ 44 – 48);*
- *za mojich čias to bolo tak, ale mohlo sa to zmeniť, za mojich čias sme mali priepustky, ale my sme ich prehajdakovali, naše heslo bolo, že musíme sa čo najviac ožrať, porobiť bodrel, aby bola naša priepustka certifikovaná ako super, paráda (JJ 234 – 236);*
- **púšťanie dievčat na víkendy, ktoré to potom zneužívali**: *keď ich aj púšťali domov na víkendy, sa nevrátili, oni boli na úteku, chodili fetovať, šlapať, takže toto by mali zatrhnúť, chodiť na víkendy domov (NN 259 – 260);*
- **nemali žiadne starosti, všetko mali vybavené a nikto ich nepripravoval na život**: *starosti som tam nemala, problémy tiež nie, ale na život mimo ústavu ma nikto nepripravil.. niekoľko krát som spadla na hubu, lebo som bola naivná a o živote vonku som vedela hovno.. ani len účet v banke som si nevedela otvoriť, lebo o bežných starostiach a povinnostiach som informovaná nebola... (PP 437 – 441).*

3.4.5. Návrhy na zmeny

Dievčatá, ktoré opustili RC, uvádzali nasledovné návrhy na zmeny v RC:

- zaviesť **vzdelávanie, ktoré zodpovedá súčasným potrebám trhu**: *Mali sa zamerať na to, aby sme mali lepšie školy a nie pletiarstvo, čo teraz ani nevie nikto čo to je a neuplatnite sa s tým nikde (VV 113- 114);*
- bolo by dobré, aby **dievčatá s rôznymi problémami zarad'ovali do rôznych skupín**, *nakol'ko to niektoré môže ovplyvňovať negatívne: ja by som odporučila, aby nedávali dohromady feťačky, kurvy a baby, ktoré chodili poza školu, všetkých dajú do jedného centra, tak všetky automaticky si odkukajú, ja som so stykom s drogami nič nemala a viem o nich všetko, úplne všetko. (HH 142 – 145);*

- vychovávateľa by **nemali robiť rozdiely medzi dievčatami**: *No nemali by napr. robiť rozdiely medzi babami, ktorá je tam za čo...;*
- absentuje športová činnosť (HH 164 – 165);
- mali by dovoliť **častejšie návštevy rodičov**, zabránili by tým útekom dievčat (NN 261 – 262);
- mali by **zmeniť vychovávateľov**, alebo robiť lepší výber (FF 269)..... *boli tam vychovávateľa, ktorí boli vychovávateľa srdcom a dušou, ale sú vychovávateľa, ktorí sú vychovávateľa, ale nie až takí, lebo podporujú dievčatá, ktoré sú výstredné, ktoré vyčíňajú, neviem prečo, to tak je a myslím si, že to nie je celkom správne, lebo tie chovanky potom, ktoré sa správajú normálne možno majú ten pocit, že asi to nie je normálne, keď daný vychovávateľ, ktorý je tam dlho dominantný viac inklinuje k tým horším chovankám (FF 226 - 231);*
- **dať dievčatám väčšie kompetencie starať sa o bežné praktické veci**, ako hospodáriť s peniazmi: *mali by dať dievčatám financie, aby si mohli napr. nakúpiť raňajky, napr. nejaký týždeň, alebo napr. aj navariť, akoby žili dve baby, viem, že je to ťažké, lebo z vychádzky sa pokúsili utiecť baby (FF 270 - 272);*
- viac osobných individuálnych rozhovorov s pedagógmi, týkajúcich sa plánov do budúcnosti: *také, že aké sú plány, opýtať sa dievčat ako vidí hlavne tie prvé mesiace po odchode a tak... ja som nemala žiadnu predstavu, videla som len slobodu, tešila som sa len z toho, že som voľná. Možno keby sa ma niekto opýtal, že budem mať leto a možno si môžem spraviť vodičák, vtedy by som to mala v hlave a by som ho urobila, alebo neviem ako by bolo, ale nič som v tej hlave nemala (PP 369 -382).*

3.5. Životné dráhy dievčat, mladých žien po opustení reedukačného zariadenia ich ťažké životné situácie a ich zvládanie

Celkovo sme analyzovali 16 životných dráh dievčat, mladých žien po opustení reedukačného zariadenia, ich ťažké životné situácie a to ako ich zvládli. Ďalej uvádzame zoznam týchto životných dráh a potom podrobný popis u tých dievčat, mladých žien, u ktorých sme získali súhlas na ich zverejnenie (do doby vypracovania správy):

1. Životná dráha SS: drogová a potom vymanenie sa z nej za pomoci priateľa
2. Životná dráha UU: s deťmi
3. Životná dráha KK: s dieťaťom, priateľom, bez práce a rodinnej opory
4. Životná dráha OO: problémy v detstve aj v súčasnosti, ale už sa z toho dostáva
5. Životná dráha VV: bez rodinného zázemia, drogy a snaha o bývanie a lepšiu prácu
6. Životná dráha MM: život s problémovým otcom, potom zariadenia, drogy a teraz život s priateľom
7. Životná dráha HH: bez rodiny, na úteku, s dvoma priateľmi má dve deti

8. Životná dráha LL: od narodenia v zariadeniach, potom v rôznych prácach, drogy, zdravotné problémy a podpora priateľov
9. Životná dráha JJ: problémy v rodine, problémy s drogami, teraz čistá, rôzne práce, škola a priateľ
10. Životná dráha DD: od detstva v zariadeniach, rôzne práce, teraz 4 roky s partnerom a dieťa
11. Životná dráha II: problémové detstvo, drogy, tehotenstvo, teraz vydatá, čaká druhé dieťa
12. Životná dráha NN: drogy, násilie, nevydarené partnerstvá a dokončovanie školy
13. Životná dráha FF: zlá výchova, pobyt vo viacerých zariadeniach, manžel a dieťa
14. Životná dráha GG: úteky, záškoláctvo, otehotnenie, práca, prepustenie, priateľ, otehotnenie
15. Životná dráha PP: zlé rodinné pomery, drogy, ťažkosti v práci a s priateľom
16. Životná dráha AA: drogy, zariadenia, priateľ a drogy, deti a partner vo výkone trestu

Ďalej uvádzame niekoľko príbehov – životných dráh dievčat, mladých žien po opustení RC a súčasne aj ťažké životné situácie, ktoré zažili a ako ich zvládali. Uvádzame tiež ich spomienky na RC a to ako sa pripravovali na odchod z RC.

Životná dráha KK: S dieťaťom, priateľom, bez práce a rodinnej opory

Ako 14 ročná bola umiestnená v DC, kde bola pol roka a potom bola premiestnená do RC, kde bola dva roky. Dôvodom umiestnenia v zariadeniach bolo záškoláctvo, úteky z domu, ktorými sa snažila na seba upriamiť pozornosť rodičov, ktorí uprednostňovali brata. Pobyt v RC hodnotí veľmi pozitívne, dokončila si tam školu, mala tam blízke osoby, vychovávateľa aj učiteľa mali k nim výborný prístup. V zariadení dievčatá mali problém s drogami, ona nikdy nebrala drogy. V 17 rokoch sa vrátila domov, pracovala ako predavačka, po dvoch rokoch sa zoznámila so svojim priateľom, po roku otehotnela. Bývala u matky, ktorá ju pred nedávnom vyhodila z bytu, kvôli tomu, že stratila prácu. Momentálne býva u priateľa. Budúcnosť veľmi neplánuje, chcela by si nájsť prácu, zabezpečiť domov pre syna.

Ťažké životné situácie a ich ne/zvládanie:

TŽS 1: Zlé detstvo, v rodine bol uprednostňovaný brat: *Aj tak som nemala bohvieaké detstvo, bola som vždy tá najhoršia, môj braček bol vždy na prvom mieste* (KK 18 – 19).

Z 1: Riešila to záškoláctvom, útekmi z domu: *bola jediná možnosť ako si ma mohli všimnúť rodičia. Síce ma nepochválili, ale inak som to riešiť nedokázala*, (KK 20 – 21).

TŽS 2: Premiestnenie z DC do RC: *Keď som si v DC zvykla, bola som šťastná, naozaj. Síce mi chýbala rodina, priatelia, ale naučila som sa tam veľa vecí ako napr. tkať a tkala som pre celý ústav aj na jarmoky, rôzne tašky a koberce. Naozaj ma to bavilo. Bolo mi tam fajn až na osudný deň, keď som sa dozvedela, že idem na odsun do RC*. (KK 8 – 11).

Z 2: Najskôr prežívala smútok, ale neskôr si zvykla: *Celý týždeň som plakala, nechcela som odtiaľ odísť, veď som bola od domu len pár km a zrazu som mala odísť do neznámeho mesta?* (KK 12 – 13).

TŽS 3: Odchod z RC bol náročný, zvykla si tam, mala tam blízkych ľudí, zaujímali sa o ňu: *Keď sa mi blížil odchod z RC, nevedela som či sa mám tešiť alebo plakať. Boli to zmiešané pocity, ktoré nezažívam tak často. Mala som obavy, aké to bude na slobode, nevedela som čo sa bude diať. Chcela som byť konečne doma, ale chcela som tam ešte ostať. V RC sú úžasní ľudia, čudujem sa, kde sa v nich brala tá trpezlivosť a toľko lásky. Viem, že takých ľudí už nikdy nestretnem!* (KK 35 – 39).

Z3: prechod prekonala tým, že si našla prácu, oporou jej bola rodina ((KK 106, 81 – 83).

TŽS 4: Momentálne stratila prácu, finančne je na tom zle.

Z4: Prácu sa snaží hľadať aktívne sama, cez úrad práce: *Prácu si hľadám, ale bohužiaľ nikde nie je nič, ani brigáda. V týchto dňoch si vybavujem na úrade hmotnú núdzu, lebo musím predsa z niečoho žiť. Nie som ten typ, ktorý je lenivý chodiť do práce, práve naopak. Už som mesiac bez práce a strašne ma žeru mrle. Nevydržím byť doma, chýba naozaj práca* (KK 109 – 112).

TŽS 5: Matka ju vyhodila z domu, keďže prišla o prácu, momentálne býva aj so synom rôzne (KK 107 – 108).

Z5: Bývanie rieši pomocou kamarátky, u partnera, hľadá si podnájom (KK 99 – 102).

Spomienky na RC

Starostlivosť vychovávateľov bola veľmi dobrá, ľudský prístup: *Nemám naozaj čo ľutovať. Nič by som nevymenila za tých 2,5 roka strávených v ústave. Nič mi tam nechýbalo, no okrem rodiny, mala som tam všetko, úžasných vychovávateľov, učiteľov a ten ich prístup k nám bol až neuveriteľný. To som nezažila nikdy a nikdy nezažijem. Ani na iných školách taký prístup nie je. Takže si úprimne vážim, čo pre mňa urobili, vždy ma dokázali pochopiť, boli mojou oporou a nikdy som sa im nebála s niečím zdôveriť, vedela som, že ma nesklamú a nechajú si to len pre seba. Mala som ich veľmi rada a stále mám. Veľmi mi prirástli k srdcu. Brala som ich ako svoju rodinu*. (KK 58 – 63).

Príprava na odchod a prechod do bežného života

Pred odchodom pociťovala: ľútosť - kvôli tomu, že odchádzala z miesta, kde si našla ľudí, ktorí sa o ňu starali, mali ju radi; obavy z budúcnosti, z neistoty: nevedela som, či sa mám tešiť alebo plakať. Boli to zmiešané pocity, ktoré nezažívam tak často. Mala som obavy, aké to bude na slobode, nevedela som, čo sa bude diať. Chcela som byť konečne doma, ale chcela som tam ešte ostať (KK 35 – 37).

Na odchod ich špeciálne nepripravovali: Na náš odchod nás nejak extra nepripravovali, len nám povedali, že vonku to bude ťažké (KK 43).

Cieľom bolo pre ňu byť s rodinou: Jediný cieľ, ktorý som mala, bol ten aby som stále bola so svojou rodinou a s priateľmi, iný cieľ ma v tom momente nenapadal (KK 47 – 48).

Po odchode z RC bývala u mamy aj s bratom, hneď začala pracovať ako predavačka (KK 52 – 53).

Bezprostredne po odchode zažívala pocity smútku: Prvý mesiac keď som bola na slobode, bolo mi veľmi smutno za ústavom. Predsa som tam strávila najkrajšie roky svojho života, ktoré som mohla stráviť aj inak. Ale to, že som bola v ústave, možno mi neuveríte, ale nikdy som to neľutovala. Po príchode domov som sa ešte poďakovala rodičom, že ma tam dali. Nemám naozaj čo ľutovať. Nič by som nevymenila za tých 2,5 roka strávených v ústave (KK 53 – 58).

Životná dráha UU: S deťmi

Do RC sa dostala kvôli záškoláctvu, zaujímala sa len o diskotéky a kamarátov, majú na tom zásluhu aj rodičia, keď že sa veľmi o ňu nezaujímali. V RC sa jej narodil syn. Narodenie syna ovplyvnilo jej budúcnosť, dospela, uvedomila si svoje chyby. Po odchode v 18-tich rokoch, išla bývať k rodičom, zamestnala sa hneď po dvoch mesiacoch od odchodu, ale nakoľko sa zoznámila so svojim terajším manželom a do pol roka otehotnela, dostala ešte v skúšobnej lehote výpoveď a až do pôrodu bola nezamestnaná. V tom čase odišla bývať k manželovým rodičom. V súčasnosti je vydatá, majú tri deti, vlastný byt, je šťastná. V budúcnosti by chcela ísť pracovať, vychovávať deti.

Ťažké životné situácia a ich ne/zvládanie

TŽS 1: Našla si prácu ako šička, ale otehotnela a po 6 mesiacoch ju vyhodili (UU 22 – 24).

Z 1: Má podporu v rodine, pomohli jej: mam blízkych ktorý ma majú radi (UU 72 – 73), svokrovcov mám super, vychádzame spolu ako keby to boli moji rodičia, voláme si, navštevujeme sa ako sa len dá (UU 38 – 39).

Spomienky na RC

Bola spokojná, nič jej nechýbalo: *pravdupovediac mi tam nechýbalo nič, ja som bola spokojná* (UU 64).

Vadil jej prístup niektorých vychovávateľiek: *niekedy vedeli byť vychovávateľky hnusné aj na tie, čo boli ticho a hádzali všetky do jedného vreca* (UU 64 – 65).

Príprava na odchod a prechod do bežného života

Na odchod z RC ich špeciálne nepripravovali (UU 7).

Jej odchod prebehol dobre, prišla pre ňu matka: *odchod prebehol dobre, prišla pre mňa moja mama, šla som pár dní pred 18-tkou, tuším to bol piatok a v nedeľu som mala 18, riaditeľ ma pustil skôr dal mi to ako dovolenku* (UU 9 – 10).

Po odchode bývala u rodičov (UU 15).

Našla si zamestnanie ako šička (UU 22).

Spoznala sa s terajším manželom, vydala sa, odišla bývať k jeho rodičom: *som sa spoznala s manželom, s ktorým sme šťastní všetko malo rýchly spád, po roku sme sa zasnúbili, šla som bývať k nim, on ešte býval s rodičmi tak som otehotnela a ešte v ten istý rok sme sa vzali* (UU 15 – 17).

Životná dráha II: Problémové detstvo, drogy, tehotenstvo, teraz vydatá, čaká druhé dieťa

Dôvodom, pre ktorý sa dostala do RC, bolo problémové správanie, spôsobené čiastočne aj rozvodom rodičov, záškoláctvo, kradnutie. Najskôr bola na dobrovoľnom pobyte, to nepomohlo, dostala sa do RC. Po odchode z RC mala priateľa, pod vplyvom ktorého začala brať drogy, neplánovane otehotnela, doteraz je na MD, ďalšie deti už má s iným partnerom. Po odchode z RC nikdy nepracovala. Svoj pobyt v RC vníma pozitívne, dokončila si tam školu, nadviazala nové vzťahy. V živote jej najviac pomohla matka a manžel.

Ťažké životné situácia a ich ne/zvládanie

TŽS 1: Hneď po odchode z RC nadviazala vzťah s priateľom, ktorý negatívne ovplyvnil jej prechod do „civilu“: *Peniaze som minula, kupovala som si veci, nebola som pripravená, mala*

som priateľa, poznala som ho už počas pobytu v RC, 4 roky, dieťa sa nám podarilo náhodne, on bral drogy, ovplyvňoval aj mňa, aj ja som začala brať, potom som otehotnela a jeho zobrali do basy (II 29 – 31).

Z 1: Túto záťažovú situáciu jej pomohlo prekonať to, že priateľa zobrali do basy a ona odišla bývať k mame: *no ja som sa vrátila k mame, kebyže nemám ju, neviem kde by som sa vrátila (II 45).* V ďalšom životnom nasmerovaní ju ovplyvnil i pobyt v RC: *ja sa nestážujem, že som tam bola, lebo keby nie, tak nemám ani školu a neviem, ako by som skončila, bolo to na niečo dobré (II 74 – 75) a sama je tiež rozhodnutá v budúcnosti viesť slušný a rodinný život (II 87).*

TŽS 2: Záťažovou situáciou je vychovávanie troch detí, kvôli čomu, si nemôže urobiť školu, nemôže nadväzovať sociálne kontakty: *Chcela som ísť študovať za čašníčku, ale pri troch deťoch sa to nedá (II 53).* *No nie je čas, skáčem celý deň okolo detí, ja som rada, keď si večer ľahnem do postele (II 79).*

Z 2: V súčasnosti má podporu u manžela a matky (II 61)

Príprava na odchod a prechod do bežného života

V RC ich nepripravovali na život vonku, len na život tam: *viedli nás iba k tomu, aby sme tam nerobili zle, ale na život tam to nestačilo, lebo niektoré baby nemali kam ísť a oni nás pustia vonku a povedia robte si, čo chcete (II 19 – 20).*

Plány pred odchodom: *užívať si slobodu (II 25).*

Na pobyt vonku nebola pripravená, prechod bol ovplyvnený nadviazaním vzťahu s problémovým priateľom: *Peniaze som minula, kúpovala som si veci, nebola som pripravená, mala som priateľa, poznala som ho už počas pobytu v RC, 4 roky, dieťa sa nám podarilo náhodne, on bral drogy, ovplyvňoval aj mňa, aj ja som začala brať, potom som otehotnela a jeho zobrali do basy (II 29 – 31).*

Životná dráha NN: Drogy, násilie, nevydarené partnerstvá a dokončovanie školy

Do RC sa dostala ako 16 ročná, našla si partiu, s ktorou začala drogovať, prestala chodiť do školy. V RC bola celkovo len tri mesiace, vtedy prerušila štúdium, učila sa za kaderničku. Nastúpila opäť do prvého ročníka, v škole mala problémy s majsterkou. Po roku odchodu z RC mala byť opäť umiestnená do RC, súdne nariadenie, kvôli tomu, že na tri týždne zmizla, ale v tomto čase sa stalo to, že jej priateľ ju predal do časti mesta známej kriminalitou. Potom sa jej podarilo utiecť, bolo zrušené aj súdne nariadenie pobytu v RC. Do dnešného dňa trvá vyšetrovanie, kvôli únosu. Od tohto incidentu má trvalé následky, dva roky bola na PN, liečila sa u psychológa, doteraz chodí k psychiatrické, je na štvrtinovom invalidnom dôchodku. Začala opäť chodiť do školy, momentálne je v 3. ročníku. Po ôsmich mesiacoch od incidentu si našla priateľa, chodila s ním tri a pol roka, ale podviedol ju

s kamarátkou z RC. V živote jej pomáha rodina, hlavne matka, ale aj kamaráti. Pobyť v RC vníma v súčasnosti ako najlepšie riešenie, pomohol jej hlavne režimový systém, naučila sa dodržiavať pravidlá, vážiť si seba, rodinu. Plány do budúcnosti má: dokončiť si školu, dva roky robiť majsterku a potom ísť do zahraničia, kde má strýka, otvoriť si kaderníctvo.

Ťažké životné situácia a ich ne/zvládanie

TŽS 1: Problémy s majsterkou v škole, ktorej vadilo, že je šikovná: (NN 36 – 38), kvôli majsterke sa potom ani nedostala späť do školy, keď sa chcela vrátiť po incidente s násilníkom: *som chcela ísť naspäť do školy, tuto na ulici, ale nechceli ma znova prijať, lebo tá moja nová majsterka povedala, že som si to všetko vymyslela a že tie papiere máme vybavené od známeho, lebo máme známeho na polícii a u lekára* (NN 95 – 97).

Z 1: Problém so školou si vyriešila po dvoch rokoch, začala chodiť na inú školu, kde má dobrý prospech a je v 3. ročníku (NN 116).

TŽS 2: Predal ju priateľ (NN 41 – 42).

Z 2: Od vtedy je na invalidnom dôchodku, chodí k psychiatrovi (NN 105 – 108).

Najviac jej pomáhala matka (NN 142).

TŽS 3: Užívanie drog počas strednej školy, dôvod pre ktorý sa dostala do RC (NN 4 – 7), neskôr jej únosca tiež dával drogy (NN 149 – 151).

Z 3: *Zlá skúsenosť ju ovplyvnila v užívaní drog: ruky preč.... A vlastne vtedy som zistila, čo to piko dokáže, odvtedy som si povedala, nemôžem povedať nikdy, neviem čo sa stane, ale dobrovoľne určite nie* (NN 148 – 152).

Zmenila partiu kamarátov, ktorí jej nič nezazlievajú, nevyčítajú, podržali ju: Ako som sa vrátila z RC, sa to zmenilo určite, lebo som zmenila aj partiu, kamarátov, vrátila som sa vlastne k tým, s ktorými som vyrastala, s ktorými sa stretávam doteraz: *To sú ešte zo škôlky, to my sme tu celé sídlisko, oni sú takí, že oni povedia pravdu, a keď som začala sa stretávať s tou partiou, oni mi hovorili, že to je zlá partia a ja ako som sa vrátila z RC, som sa s nimi stretla, povedala som im čo sa stalo vlastne, kde som bola a ako som na tom bola, a jednu vec si na nich vážim, že nemali žiadne výčitky, len mi povedali, tak si si zažila, čo si chcela zažiť a si naspäť a stáli pri mne aj po tom, ako ma ten chlap držal* (NN 217 – 226).

TŽS 4: Rozchod s priateľom, s ktorým chodila 3 a pol roka, podviedol ju s kamarátkou z RC (NN).

Z 4: neuviedla

Spomienky na RC

Pomohol jej režimový systém, dodržiavanie pravidiel, nakoľko mala doma benevolentnú výchovu: *Mne tam bolo dobre, oni tam mali taký režim, že síce nadávala som na to, plakávala som veľa, ale keď sa na to pozerám s odstupom času, bolo to pre mňa najlepšie riešenie* (NN 156 -166).

Naučila sa vážiť seba, okolie (NN 230 – 231).

Dobré boli aj terapeutické sedenia so psychologičkou: *psychologička bola taká vlastne moja najlepšia kamarátka tam, keď to tak môžem povedať, mala som s ňou veľmi dobrý vzťah a rozprávala som jej o všetkom* (NN 234 – 238).

Negatívom bolo púšťanie dievčat na víkendy, ktoré to potom zneužívali: *keď ich aj púšťali domov na víkendy, sa nevrátili, oni boli na úteku, chodili fetovať, šlapať, takže toto by mali zatrhnuť, chodiť na víkendy domov* (NN 259 – 260).

Príprava na odchod a prechod do bežného života:

- na prechod z RC sa nepripravovala špeciálne, tešila sa domov (NN 124);
- vrátila sa do školy, ale dostala inú majsterku, ktorá jej robila problémy (NN 37 – 38);
- v apríli o rok po návrate z RC, ju priateľ predal (NN 37 – 38).

Životná dráha MM: Život s problémovým otcom, potom zariadenia, drogy a teraz život s priateľom

Keď mala 5 rokov jej zomrela matka, vychovával ju otec, ktorý často striedal partnerky, MM. si nerozumela s nimi, preto ju biľ, začala porušovať pravidlá, so záškoláctvom, ani s drogami nemala problémy, iba jeden krát sa v 13-tich rokoch opila. Otec ju dal najskôr do DC na tri mesiace, potom bola premiestnená do RC, kde bola 2 roky a 9 mesiacov. Momentálne je vonku pol roka, hneď si hľadala brigádu, pracovala v mäsiarstve 3 týždne, ale nepáčilo sa jej tam po finančnej stránke, momentálne si prácu ani nehľadá, až po Vianociach, žije z peňazí z RC a zo sirotského. Najväčšiu podporu má u priateľa, s ktorým je rok, aj s ním býva spolu s ďalším párom. Po príchode z RC vyskúšala brať pervitín asi mesiac a pol. S otcom sa už dlhšie nekontaktuje. Od septembra 2013 by sa chcela ísť učiť za kuchárku.

Ťažké životné situácie a ich ne/zvládanie:

TŽS 1: po návrate z RC vyskúšala drogy: *Pervitín, ma to tak lákalo, lebo v RC o tom rozprávali, že za vyskúšanie nič nedám, tak som vyskúšala, jeden krát, druhý krát, tretí krát, išlo to so mnou tak mesiac a pol* (MM 130 – 131)... *tiež som si skúsila žiť na drogách a teraz viem, že je to život o ho*ne....nebol to od ústavu najlepší štart, ale ja som to už pochopila.....*(MM 280 – 281)

Z 1: sama sa rozhodla prestať: *potom som si povedala, že čo robím a povedala som si, že dosť (MM 131 – 132)..... akože nerobilo to so mnou také veci, že závislá by som zostala, ja zas neviem pochopiť tých, čo sú na tom závislí, však to je v podstate svinstvo, teraz už keby, že mi niekto ponúkne tak si nedám, lebo si poviem, ako mi je potom na druhý deň, či mi to stojí za to, nie ďakujem (MM 136 – 139).*

TŽS 2: Vzťah s otcom, ešte počas pobytu v RC sa pohádali: *No nebavíme sa vôbec, videla som ho dva krát, ale vôbec sme sa nebavili. Od apríla minulého roku sa vôbec nebavíme (MM 163 – 164)... Podpisoval mi na prázdniny súhlas, to sa tam musí, ale zrazu mi nevlastná mama povedala vo februári, že otec nechce podpísať súhlas, tak horko ťažko ho podpísal a keď som došla domov, tak sme sa pohádali a odvtedy sa nebavili (MM 168 – 170).*

Z 2: vzťahový problém s otcom neustále pretrváva: (MM 243 – 244).

Spomienky na RC

Učili ich myslieť pozitívne, ako sa ovládať (MM 272 – 273).

V ústave jej bolo lepšie ako doma, pobyt v ústave bol pre ňu záchranou: *kašlala som na to, že nemám slobodu...ved' som konečne mala lásku.... ja keby nejdem do ústavu, som teraz asi mŕtva alebo inak "pokazená“ (MM 255 – 260).*

Snažili sa tam robiť všetko, (vychovávateľky) ale len pre tie, ktoré chceli: Tam sa snažia robiť všetko pre nás, ale keď vidia, že niektorá baby nepočúvajú, nechcú, tak to nechajú tak... (MM 231 – 235).

Mala tam spriaznených ľudí: *...preto bol ťažký ten odchod, ja som povedala, že mne nechýbal ústav, ale tí ľudia tam (MM 226 – 227).*

Rozprávanie dievčat, ktoré brali drogy ju ovplyvnilo: *ma to tak lákalo, lebo v RC o tom rozprávali, že za vyskúšanie nič nedám, tak som vyskúšala, jeden krát, druhý krát, tretí krát, išlo to so mnou tak mesiac a pol (MM 130 – 131).*

Príprava na odchod a prechod do bežného života

Mali asi dve prednášky o praktických veciach týkajúcich sa hľadania práce a pod.: *no nejak špeciálne nie, ale poučovali nás o tom, že čo sa kde vybavuje, ja to neviem tak vyjadriť ako oni, životopis sme sa učili písať na slovenčine, boli u nás z úradu práce a hovorili, že do akého času sa máme zaregistrovať a také, chystali pre nás prednášky (MM 26 – 28).*

Dosah na život vonku, keď dievčatá vyjdú: *podľa mňa tam robia všetko pre nás, ja som odišla odtiaľ s úplnou zmenou, nemala som nejaký problém, že došla som von a teraz čo so životom..., oni tam sa venujú podľa mňa tomu čo by mali a tomu už nezabránia keď baby vyjdú von, tým, že im tam budú tlačiť kaleráby do hlavy, oni tam majú každý mesiac protidrogovú činnosť, ale to je na každej babe, tie baby tam väčšinou došli také, čo boli už na drogách (MM 198 – 202).*

3.6. Závěry a odporúčania

Výsledky výskumu ukázali viaceré pozitívne stránky pobytu dievčat v RC. Dievčatá v RC získajú pracovné návyky, vzdelanie s výučným listom, naučia sa disciplíne, pravidlám, starať sa o hygienu, upratovať si, oprat'. Niektoré z dievčat uvádzali, že sa naučili myslieť pozitívne, ovládať sa (podrobnosti uvádzame vyššie).

Jednotlivé príbehy dievčat, ktoré opustili RC však ukazujú, že prežili mnohé ťažké životné situácie, ktoré viaceré mohli vzniknúť aj dôsledkom ich predchádzajúceho pobytu v RC. Na základe nášho výskumu, toho, čo považovali dievčatá z RC a mimo RC, a vychovávateľa za potrebné zmeniť resp. doplniť v príprave na odchod z RZ odporúčame:

1. Zaviest' vzdelávanie, ktoré zodpovedá súčasným potrebám trhu, umožniť nadobudnúť všeobecnejšie a pestrejšie vzdelanie, pretože väčšina z nich sa uplatňuje v iných profesiách, než tých, ktoré vyštudovali počas svojho pobytu v RC. Dôležitý je cudzí jazyk a tiež kurzy PC zručností.
2. Zvážiť, či by nebolo lepšie zaradiť dievčatá s rôznymi problémami do rôznych skupín, kvôli tomu, že sa inšpirujú v zlých návykoch a skúsenostiach.
3. Zaviest' viac športových činností.
4. Dbať na rovnaký prístup k chovankám v rámci RC. Venovať zvýšenú pozornosť (aj pozitívnu) tým, ktoré majú problémy (poradenské rozhovory s vychovávateľkami a vychovávateľmi, psychoterapeutické sedenia, konzultácie s príbuznými). Apriórne nepausalizovať dievčatá v negatívnom zmysle, t.j. *všetky sú zlé*.
5. Zaviest' špeciálnu prípravu na život mimo RC. Pozitívny, ľudský prístup je potrebný, ale musí byť doplnený aj o prípravu zameranú na nadobudnutie praktických zručností. Dať dievčatám väčšie kompetencie starať sa o bežné praktické veci, viaceré z nich uvádzali napr. hospodárenie s peniazmi, ale tiež kontakt s lekárom, poisťovňami, hľadanie si práce. V príprave je potrebné pracovať aj s plánmi a aspiráciami dievčat do budúcnosti.
6. Na základe našich zistení odporúčame výrazne prehodnotiť a zlepšiť protidrogovú výchovu. Takmer všetky dievčatá po odchode z RC majú problémy s drogami. Viaceré z nich uvádzali, že sa dostali k návykovým látkam v RC, najmä v zmysle motivácie vyskúšať návykové látky, ale bola uvedená aj priama skúsenosť s tzv. tvrdou drogou počas pobytu v RC. Špeciálne by sa malo pracovať s tými dievčatami, ktoré mali predchádzajúce skúsenosti s návykovými látkami.
7. Väčšina dievčat, s ktorými sme realizovali výskum, malo problémy s partnerským vzťahom, často krát skoro po odchode, a neplánovane, otehotnelo. Odporúčame preto skvalitniť sexuálnu a rodičovskú výchovu dievčat v RC. Súčasťou takejto výchovy by mala byť aj prevencia rizikového sexuálneho správania.
8. Odborní zamestnanci a zamestnankyne by sa mali zamerať na riešenie komplexnej životnej situácie dievčat, nie len na ich pobyt v RC, ale aj v súvislosti s ich rodinnými pomermi.
9. Zvážiť nakoľko systém formálnych odmien nevedie k závislosti, predovšetkým na tých ľuďoch, ktorí predstavujú autoritu, čo obmedzuje vnútornú slobodu a zároveň dáva možnosť ich väčšej manipulácie. Striktný systém formálnych odmien môže tiež viesť k falošnej ilúzie, že *za všetko budem aj v bežnom živote odmenená*. Odporúčame zvážiť to,

aby viaceré činnosti boli považované za samozrejmé a odmenou dievčat by bol dobrý pocit, že ich vykonali, resp. uvedomili si, že majú prospech pre dievčatá samotné.

10. Je potrebné zlepšiť postpenitenciárnu starostlivosť, v ktorej by sa udržiaval aspoň základný odborný kontakt s dievčatami a pomoc pri riešení krízových situácií. Mohli by sa zväziť stretnutia personálu RC, resp. aj chovaniiek s dievčatami, ktoré odišli z RC, ktoré by mohli sprostredkovať problémy, s ktorými sa stretávajú v bežnom živote.

Správa vznikla v rámci projektu Iuventy Komprax: *Životné dráhy mladých ľudí po odchode z reedukčných centier – uplatnenie sa v živote a stratégie zvládania ťažkých životných situácií*

Na zbere údajov, ktoré sú uvedené v správe sa podieľali: Mgr. Lucia Hargašová, Mgr. Ľubica Lukšíková, doc. PhDr. Albín Škoviera, CSc.

Použitá literatúra:

BARBAROTTO, M., ZANUSO, R. et.al. 2010. Guidelines, Life after institutional care, Equal opportunities and social inclusion for young people: identification and promotion of best practices. Milano: AiBi, Synergia, 2010.

BAUMGARTNER, F. BAČOVÁ, V. 1995. Sociálnopsychologické súvislosti preferovania stratégií zvládania ťažkostí. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 30, 1, 1995, s. 63 – 67.

CARVER, C. S., SCHEIER, M. F., WEINTRAUB, J. K. 1989. *Assessing coping strategies: A theoretically based approach*. In : *Journal of Personality and Social Psychology*, 1989. 56, 267 – 283 s.

ČÁP, J., DYTRYCH, Z. 1968. *Utváření osobnosti v náročných životných situacích*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. 118 s.

DŽAMBAZOVIČ, R. 1998. Nové možnosti interpretácie mládežníckej subkultúry. *Mládež a spoločnosť*, 1998, 4, s. 23 – 29.

EUROCHILD 2010. *Children in alternative care – National surveys*. 2nd edition. Brussel : Eurochild, 2010.

FILADELFIOVÁ, J. et al. 2000. *Problém odchodu mladých ľudí z domova* [online].

S.P.A.C.E., 2000. [citované 31.10.2011] Dostupné na: <
http://www.nspace.sk/doc/proj2000_5.pdf>

JACELON, C.S. 1997. The trait and process of resilience. *Journal of Advanced Nursing*, 1997, 25, 1, pp. 123–129.

GURALNICK, M; HAMMOND, M; NEVILE, B, et al. 2008. The relationship between sources and functions of social support and dimensions of child- and parent-related stress. In *Journal of Intellectual disability research*. 2008, 52, 1, pp. 1138 – 1154.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303X.

HAŠTO, J.: *Vzťahová väzba, ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2005, ISBN 80-88952-28-X.

HOŠEK, V. 1997. *Psychologie odolnosti*. Praha: Karolinum. 1997, ISBN 80-7066-976-4.

JACKSON, S. 2010. Moving on from care, staying in education, new findings from the YIPPEE project. In „I matter“ *Preparation for independent living, briefing paper 2*. Innsbruck : SOS Children s Villages International, 2010, pp.4 – 7.

JUNKOVÁ, V. 2001. *Zvládání zátěžových situací ve skupině*. In: Výrost, J., Slaměník, I., Komárková, R. (Eds.), *Aplikovaná sociální psychologie III. Sociálnopsychologický výcvik*. 1.vyd. (s. 94 – 98). Praha: Grada. 2001. 224 s. ISBN 80-247-0180-4.

KOMÁRIK, E. 2010. Reziliencia v kontexte života. In KOMÁRIK, Emil et al. *Kontexty reziliencie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2010. s. 9 – 20. ISBN 978-80-8924-53-7.

- KOŠČ, M., KICZKO, L. et al. 1997. *Slovník spoločenských vied*. Bratislava: SPN 1997, 80-08-02592-1.
- KŘIVOHLAVÝ, J. 2001 *Psychologie zdraví*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 279 s.
- KŘIVOHLAVÝ, J. 1994. *Jak zvládat stres*. Praha: Grada Avicenum, 1994.
- LAZARUS, R.S. 1966. *Psychological stress and the coping process*. New York: McGraw Hill.1966.
- LOVAŠ, L., VÝROST, J. (Eds.) 1997. *Stratégie správania v náročných životných situáciách*. Košice : Spoločenský ústav SAV. 1997. 128 s. ISBN 80-96762-1-7.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. 1994. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X.
- MEDVEĐOVÁ, I. 2000. Školská úspešnosť verzus zvládanie stresu u pubescentov. In: *Zvládanie psychickej záťaže a stresu*. Bratislava: MO SR , 2000. 249-254 s.
- NOVOTNÝ, Ján. *Obraz resilience adolescentů v prostředí ústavní péče* [online]. 2008. Brno : Fakulta sociálních studií masarykovy Univerzity v Brně, 2008. 142 s. Rigorózní práce. Fakulta sociálních studií masarykovy Univerzity v Brně. Dostupné z <http://theses.cz/id/ane6u8/>
- PEARLIN, L. I., SCHOOLER, C. 1978. The structure of coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19, 1978, pp. 2 – 21.
- PUTMAN, S. 2009. The Monsters in My Head: Posttraumatic Stress Disorder and the Child Survivor of Sexual Abuse. In *Journal of Counseling and development*, 87, 1, 2009, pp. 80 – 89.
- ROBERTS, K. Individualizácia a ohrozenie mládeže v Európe. 1995. In. L. Macháček (Ed.): *Individualizácia mládeže a modernizácia spoločnosti* Bratislava: SÚ SAV, s1995, 45 – 57.
- SLANINOVÁ, M. 2009. Možnosti výchovného poradenstva vo včasnej intervencii pri podpore reziliencie u rodín detí so znevýhodnením. In STUPKOVÁ, M. et al. *Psychosociálna rehabilitácia v teórii a v praxi*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009. s. 73 – 82. ISBN 978-80-223-2600-1.
- SOS-KINDERDORF INTERNATIONAL, 2007. *Quality Children Standards for out-of-home child care in Europe*. An initiative by FICE, IFCO and SOS Children's Villages. SOS-Kinderdorf International, Innsbruck: Austria, 2007.
- STAFSENG, O. 1995. Kritika vágnych teórií o postmodernosti a mládeži. In. L. Macháček, (Ed.). *Individualizácia mládeže a modernizácia spoločnosti* Bratislava: SÚ SAV, 1995, s. 7 – 22.
- ŠVIHELOVÁ, D. 2004. Sexuálne biografie mužov a žien generácie sexuálneho sebatpotvrdenia. In. *Zdravie, morálka a identita adolescentov. Zborník vedeckých príspevkov*. Nitra: FSVaZ UKF, 2004, s. 35 – 48.

ŠKOVIERA, A. PUKANČÍK, M. Kultúra špeciálnych výchovných zariadení. In: LUKŠÍK I. (Ed.), ŠKOVIERA, A., PUKANČÍK, M., SVETLÍKOVÁ, J., FÜLÖPOVÁ, E., LEMEŠOVÁ, M., SMETANOVÁ, D. 2012. *Kultúra škôl a výchovných zariadení*. UK: Bratislava. 2012.

ŠOLCOVÁ, I. 2009. *Vývoj resilience v detství a dospelosti*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2009. 102 s. ISBN 978-80-247-2974-3.

UNGAR, M. 2006. *Strengths-based Counselling with At-risk Youth*. Toronto: Corwin Press. 144 s. ISBN 9781412928205

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., 2001. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada 2001.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., (Eds.), 1997. *Sociální psychologie*. Učebnica. Praha: ISV,1997.

WAGNILD, G. M., YOUNG, H. M. 1993. The Resilience Scale (RS). In: *Literature Review of Konzept. Psychological Resiliency*. Toronto: Defence R&D Canada, pp. 64-67.

WIESNER, M, KIM H.K., CAPALDI, D.M. *History of Juvenile Arrests and Vocational Career Outcomes for At-Risk Young Men*. Journal of Research in Crime and Delinquency. 47, 1, pp. 91-117.